

Türkmenistanyň Bilim ministrligi
Magtymguly adyndaky Türkmen döwlet uniwersiteti

Hojamyrat Goçmyradow

**HABAR BERIŞ SERIŞDELERINIŇ ÖNÜMÇILIK
HEM-DE GURAMAÇYLYK IŞLARI**

*Türkmenistanyň ýokary okuw mekdeplerinde žurnalistika hünäri
boýunça okayan talyplar üçin mysaly okuw gollanmasy*

Türkmenistanyň Bilim ministrligi tarapyndan hödürlenildi

Aşgabat- 2010

Goçmyradow H.

Habar beriş serişdeleriniň önümçilik hem-de guramaçylyk işleri. Türkmenistanyň ýokary okuw mekdeplerinde žurnalistika hünäri boýunça okaýan talyplar üçin mysaly okuw gollanmasy.- A.:Türkmen döwlet neşirýat gullugy,2010. 80 sah.

GIRIŞ

Habar beriş serişdeleriniň (HBS) – metbugat, radio, telewideniýe, Döwlet habarlar gullygy ýaly görnüşleri bar. Olar biri-birinden tapawutlanýar. Metbugat – taryhylygy, radio – operatiwligi, telewideniýe täsirliigi,

Döwlet habarlar gullygy - resmiligi bilen tapawutlanýar. Biri-birinden tapawutly aýratynlygy bolsa-da, olaryň ýerine ýetirýän işlerinde bir umumylyk bar. Halk köpçüligine täzelikleri habar bermek, türkmen ideologiýasyny wagyz etmek, ýurduň Prezidentiniň içeri hem daşary syýasatynyň ýerine ýetirilişini aýan etmek, öňde baryjy tejribäni halk köpçüligine ýetirmek, daşary yurt habarlary bilen tanyşdyrmak HBS-niň her bir görnüşiniň esasy wezipesidir. HBS-niň görnüşleri bir maksada gulluk etmek bilen, olar biri-biriniň üstüni doldyrýarlar hem-de baýlaşdyrýarlar.

Dersi okatmaklygyň maksady.

- Geljekki žurnalistleri metbugatda, teleradioda, Döwlet habarlar gullugynda önümçilik işleriniň guralyşy bilen tanyşdyrmak .

- Önümçilik işleriniň guralyşy bilen ilkibaşdan tanyşdyrmak geljekki žurnalistleriň kämilleşmegine, HBS-de önümçilik işleriniň talaba laýyk guralmagyna, taýýarlanylýan materiallaryň, gepleşikleriň operatiwligine, hiliniň ýokarlanmagyna täsirini ýetirýär.

Dersi öwrenmegiň meseleleri.

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýurdumyzyň döredijilik işgärleri

bilen bolan duşuşyklarynda (2008 ý. ýanwar ; 2010 ý. fewral) sözlän sözlerinde habar beriş serişdeleriniň önünde uly wezipeler goýuld . Kämil milli žurnalistleri taýýarlamak, gazet – žurnallarda oňat hilli materiallaryň çap edilmegini, gyzykly gepleşikleriň taýýarlanylmagyny gazanmak hem möhüm wezipeleriň biridir .Şol wezipeler esasynda talyplaryň önümçilik işleri bilen tanyşmagyna, iş usullaryny özleşdirmegine we geljekde ukyply žurnalist bolup ýetişmegine ýardam bermekden ybaratdyr .

HBS-niň halkyň aň – düşüňjesiniň artmagyndaky, gözýetiminiň giňelmegindäki hyzmaty uly. Ol jemgyýetçilik pikirini döretmek, “Ruhy aýna” hyzmatyny berjaý etmek wezipelerini ýerine ýetirýär . Habar beriş serişdeleri döwleti gurmakda, dolandyrmakda esasy gural hökmündäki borjyny-da berjaý edýär.

“Habar beriş serişdeleriniň (HBS – niň) önümçilik işi” dersi boýunça mysaly okuw gollanmasy ilkinji gezek taýýarlanylýar we ýokary okuw mekdeplerinde žurnalistika hünäri boýunça okaýan talyplar üçin niýetlenilýär.

I. GAZET - ŽURNALLARYŇ ÖNÜMÇILIK IŞI **TÜRKMEN METBUGATY**

(Döreyiş hem ösüş taryhyndan)

Türkmen metbugatynyň gyzykly taryhy bar. XIX asyryň ahylarynda ilkinji gezek rus dilindäki gazet – žurnallar çap edilýär. XX asyryň ikinji ongünlüğünde rus,

pars, türkmen dillerindäki gatyşykly neşirler peýda bolýar.

Sap türkmen dilindäki “Türkmenistan” gazetiniň ilkinji gezek 1920-nji ýylyň 29-njy iýulynda çykyp ugraýar. “Türkmenistan” gazetiniň neşiriniň ýola goýulmagy Türkmenistanda taryhy waka boldy. Şol döwürde döwlet gurluşyny, aň – bilimi, doganlyk – dostlugy wagyz etmekde gazetiniň roly barha ýokarlandy.

“Türkmenistan” gazetiniň milli žurnalistleri taýýarlamakda, 1920-nji ýylyň ortalaryndan dürli tipdäki neşirleriň ýola goýulmagynda kerwenbaşy we guramaçy roly oýnady.

Ýurt Garaşsyzlygyna çenli dürli funksiýaly hem dürli tipli gazet – žurnallaryň gür seti döredildi. Neşirler ýurdymyzyň halk hojalygynyň ähli pudagynda ägirt uly işleri bitirdi. Halkyň ylym – bilim derejesini ýokarlandyrdy, doganlyk – dostlugy pugtalandyrdy, zähmet hem ahlak terbiýesini yzygiderli alyp bardy. Emma ýurt Garaşsyzlygynyň ilkinji ýyllaryndan neşirler ozalkylardan has-da tapawutlandy.

Tapawutly aýratynlyk esasan şulardan ybarat :

1. Ýurt Garaşsyzlygy milli neşirleri döretdi. Gazet – žurnallarda halkyň geçmiş taryhy, edebi miras, döp – dessury, dini milli baýramlary beýanyny tapýar.
2. Gazet – žurnallaryň atlary beýleki ýurtlaryňka meňzedilmän, milli özboluşlylygy: “Diýar”, “Garagum”, “Güneş” žurnallary, “Türkmen dili”, “Adalat”, “Galkynyş” gazetleri atlary bilen tapawutlanýar.
3. Neşirlerde türkmeniň baý milli dili giň ulanylýar hem baýlaşdyrylýar.

4. Ýurdumyzda ýokary bilimli, kämil, milli žurnalistler milli metbugat bilen baglanyşykda taýýarlanylýar.

5. Gazet – žurnallaryň ýokary hilli, köp reňkdäki neşirlerini çykarmak ýola goýuldy.

6. Gazet – žurnal materiallaryny taýýarlamakda, çap etmekte dünýä ülnülerine bap gelýän tehniki serişdeler ulanylýar .

Beýik Galkynyş eýýamynda materiallaryň mazmunyny hem-de hilini gowulandyrmak barada möhüm wezipeler öňde goýulýar. Ýurdumyzda bolsa şu aşakdaky tipdäki gazet - žurnallar çap edilýär :

1. Merkezi gazet – žurnallar
2. Ýaşlar hem çagalar neşirleri
3. Belli bir pudaga ýöriteleşdirilen neşirler
4. Welaýat , şäher gazetleri

Dürli tipdäki gazet – žurnallaryň her biriniň öz “ýüzüni” tapmagy wajyp meseledir . Her neşirem öz “ýüzi” boýunça biri-birinden tapawutlanýar. Eýsem, neşiriň “ýüzi” diýmek nämäni aňladýar. Her bir neşiriň funksiýasy , tipi boýunça öz “ýüzi” hem bolýar . Gazet – žurnalyň beýan edýän tematikasy, gozgaýan meselesi, okyjylaryň hatlary , aragatnaşyk saklaýan awtorlary, hatda neşiriň wýorskasy (materiallaryň düzülişi) neşirleriň “ýüzüni” kesgitleýär.

Çagalar ýa-da ýaşlar neşirleri fotosuratlary bilen tapawutlanýar. Bu neşirlerde çagalaryň ýa ýaşlaryň dünýäsine, oýlanyş ukyplaryna laýyk gelýän fotosuratlar berilýär. Materiallar ýeňil hem gysga görnüşde çap edilýär. Her bir tipdäki gazet – žurnal öz „ýüzüni“ tapanda, olar tematikasy boýunça biri-birini gaýtalamayar, okyjylaryň söýgüli neşirine öwrülýär.

Gazet - žurnallaryň hatlar bölümleri

Redaksiýalara gelýän hatlar hasaba alynýar. Redaksiýada “Hatlar” diýen ýazgyda ýörite žurnal ýöredilýär. Žurnaldaky ýazgylary redaksiýanyň hatlar bölümi alyp barýar. Baş redaktor ýa-da baş redaktoryň orunbasary ilki başda hatlary gözden geçirýär. İşlenilmeli ýa-da derňewe iberilmeli hatlar anyklanylýar we bellik edilýär.

Redaksiýada hatlaryň hereketi şu aşakdaky tablisalarda şöhlelendirilýär:

1-nji tablisa :

Hatlaryň derňewi

Tertip belgisi	Familiýasy	Hatyň sözbaşysy	Redaksiýa gelen wagty	Haýsy bölümde	Derňewe nirä iberildi	Derňewe iberilen wagty	Derňewiň netijesi	Awtora jogap
-----------------------	-------------------	------------------------	------------------------------	----------------------	------------------------------	-------------------------------	--------------------------	---------------------

2-nji tablisa :

Hatlaryň işlenilişi

Tertip belgisi	Familiýasy	Hatyň sözbaşysy	Hatyň gelen wagty	Haýsy bölümde	Çap edilen wagty	Awtora jogap berlen wagty
-----------------------	-------------------	------------------------	--------------------------	----------------------	-------------------------	----------------------------------

Žurnallaryň hem-de gazetleriň käbirinde ýörite hatlar bölümi ýok . Hatlar bölüminiň işini redaksiýanyň bölümleriniň haýsam bolsa biri alyp barýar .

Redaksiýanyň hatlar bölümi :

- Habarçy hatlaryny çapa taýýarlaýar.
- Hatlaryň ýazylyşyndaky oňat taraplaryny, kemçiliklerini görkezip ,“Hatlara syn” rubrikada ýörite materialy-da taýýarlaýar .
- Okyjylaryň hatlaryndan bölekleri çap edip durýar .
- Peýdalanylmaýyk hatlara jogaplary taýýarlaýar we awtorlaryna iberýär.

Bölämlerde hatlar bilen işlenilişi

Her bölüm özüne degişli hatlaryň üstünde işleýär. Peýdalanylmaly hatlaryň üstünde işlenilende, materialyň faktlaryna, sanlaryna , adam atlaryna, ýer-ýurt atlarynyň ýazylyşlaryna üns berýär. Faktlary, sanlary anyklaýar. Hatyň awtorynyň beýan ediş stilini saklamaga çalyşýar. Tekste çenaşa köp üýtgeşiklik girizmeýär , teksti bütinleý özüçe hem ýazmaýar.

Awtoryň haty çapa taýýarlanylanda iki sany usuldan peýdalanylýar :

1. Tekstiň ýazgysy düşnükli hatlarda - bu hili tekstleriň özüne düzedişler girizilýär. Orfografik ýalňyşlyklar, stilistik näsazlyklar düzedilýär.

2. Tekstiň ýazgysy düşnüksiz bolan hatlarda - käbir hatyň awtorynyň ýazgysyna düşünmek kyn bolýar. Şeýle ýagdaýda bölüm işgäri hatyň tekstiniň üstünde işlemeýär. Hatyň tekstini başga bir kagyza göçürüp otyrka , düzedişleri girizýär we materialy çapa taýýarlaýar .

Hatlar çapa taýýarlanylanda, faktlar, sanlar, adam atlary-da anyklanylýar. Uly göwrümlü materiallaryň awtorlary, eger şäherde ýaşayan ýa-da işleýän bolsa, olar redaksia çagyrylyp, taýýarlanylýan materiallar okatdyrylyp, gol çekdirilýär .

Oba hojalyk, senagat temasyndan ýazylan materiallary okatdyrmaga hünärmenler çekilýär we tekstdäki faktlaryň, sanlaryň dogrylygyna güwä geçýän bellik etdirilýär.

Bölümiň işgäri hatyň tekstiniň üstünde işläp bolansoň, ony ýygmak üçin kompýutere berýär . Kompýuterde ýyglansoň , materialy taýýarlan işgär ony okaýar, eger harp ýalňyşy bar bolsa, düzetdirýär we materiala gol çekýär. Ondan soň, şol materialy bölüm redaktory (bölüm müdürü) okaýar we gol çekip, redaksiýanyň kätipligine tabşyrýar .

Derňewe iberilmeli hatlaryň işlenilişi Bölümiň işgäri haty üns berip okaýar. Eger hatyň teksti uly bolup, artykmaç sözler hem kän bolsa, gerekli faktlary saklap, teksti gysgaldýar we kompýuterde ýygdyrtýar. Kompýuter ýygymyndan soň, teksti okaýar we ýalňyşlary düzedýär. Haty nirä derňewe iberilmedigini anyklap, ýörite hat taýýarlaýar hem-de teksti bilen birlikde, hatlar bölümüne tabşyrýar.

Hatlar bölümi baş redaktoryň orunbasarynyň goly bilen taýýarlanylýan haty ýörite žurnalda bellige alyp, iberilmeli ýerine (ministirlik, gurama, pudaklaýyn edara, welaýat, etrap we ş m.) derňewe iberýär.

Hatlar bölümi derňewe iberilen ýerden, hatyň ykbaly barada telefon ýa-da hat üsti bilen habar tutup durýar.

Gazetiň öz habarçylary hem-de ştatdan daşary habarçylary bilen işlenilişi

Gazetiň her welaýatda diýen ýaly öz habarçylary bar. Olar redaksiýanyň redaksion geňeşinde ara alnyp maslahatlaşylýar we tassyklanylýar. Gazetiň öz habarçylary redaksiýanyň aýlyk gaznasyndan aýlyk alýarlar we ştadaky işgärleriňki ýaly hukukdan peýdalanýarlar. Olar redaksiýanyň ýerlerdäki wekilleri hasaplanýarlar .

Baş redaktoryň orunbasary ýa-da hatlar bölümi gazetiniň öz habarçylarynyň işleýşi, ýazýan materiallary bilen gyzyklanyp durýar. Olaryň redaksiýa iberen materiallary ýörite žurnalda bellige alynýar.

Gazetiň öz habarçylary aýlyk meýilnamasy esasynda işleýärler. Welaýatlardaky her habarçy aýlyk meýilnamasyny redaksiýa önünden iberýär we ol redaksion geňeşde tassyklanylýar. Redaksiýanyň bölümleri öz habarçylarynyň aýlyk meýilnamasyna düzedişler we goşmaçalar girizýärler. Aýlyk meýilnamasynda her habarçynyň guramaly çykyşlarynyň

sany görkezilýär. Eger zerurlyk ýüze çyksa, redaksiýadan jaň edilip, öz habarçylaryna gyssagly çykyşlar hem-de seslenmeler guratdyrylýar.

Gazetiň öz habarçylary redaksiýa gowşan käbir tankydy materialyň faktlaryny anyklamaga-da kömekleşýär. Şeýle hem olar welaýata derňewe iberilen hatlaryň ykbaly bilen tanyşýar, hatyň jogabynyň çalt iberilmegi üçin öz täsirini ýetirýär.

Gazetiň öz habarçylarynyň ýazýan materiallary berk gözegçilikde saklanylýar. Hatlar bölümi ilkibaşda olaryň hatlaryny hasaba alýar we tematikasy boýunça bölümlere paýlaýar. Bölümler öz habarçylarynyň materiallaryny çapa taýýarlaýar. Gazetiň öz habarçylary redaksiýanyň şatyndaky işgärler hasaplanansoň, olardan materiallary arassa, sowatly ýazmak hem talap edilýär.

Gazetiň öz habarçylarynyň işleýşi, olaryň materiallarynyň hereketi barada redaksiýa aýda bir gezek ýörite býulleten hem taýýarlaýar. Býulletende her habarçynyň aýyň dowamynda ýazan hem guran materiallarynyň jemi, redaksiýada hepdede geçirilýän “letuçkalarda” (önümçilik maslahatlarynda) olaryň materiallary hakynda aýdylan ýagşy – ýaman bellikler ýazylýar. Býulleteni baş redaktoryň orunbasary ýa-da hatlar bölümi taýýarlaýar.

Gazetiň öz habarçylary ýylda bir gezek redaksiýanyň bölümlerinde stažirowkada bolup, döredijilik kämiligini artdyryýarlar. Olar redaksiýada ýylyň başlarynda geçirilýän hasabat ýygnagyna-da gatnaşýar.

Gazetiň şatdan daşary habarçylary. Olar her welaýatdan saýlanylýp, şahsyýeti öwrenilip alynýar.

Olaryň ýazyp bilijilik ukybyna üns berilýär . Ştatdan daşary habarçylyga kabul ediljek bolnanda , işleýän ýerinden häsiýetnama-da talap edilýär. Ondan soň , redaksiýanyň geňeşiniň karary bilen ştatdan daşary habarçylyga kabul edilýär we şahsyýetnama gowşurylýar.

Gazetiň ştatdan daşary habarçylary-da redaksiýanyň ýerlerdäki wekilleri hasaplanýarlar . Yöne olar aýlyksyz , jemgyýetçilik başlangyçlarda işleýärler .

Gazetiň ştatdan daşary habarçylary redaksiýa üçin dürli temadan material ýazyp durýarlar , guramaçylyk işlerini ýerine ýetirýärler. Eger gerek bolsa , olara gysgaly materiallary ýazmak hem tabşyrylýar.

Materiallaryň kätiplikde jemlenilişi

Redaksiýanyň bölümlerinde taýýarlanýan materiallar kätiplikde jemlenilýär. Kätiplikde her bölümiň aýratyn papkasy bolup, bölümden geçen materiallar şol papkada saklanýlar. Käbir redaksiýanyň kätipliginde her bölümden geçen materiallar hasaba-da alynýar.

Kätiplikde jemlenen materiallary baş kätip gözden geçirýär. Haýsy materialy kimiň okamalydygyny kesgitleýär:

1. Syýasy, jogapkärli (tankydy) materiallary, edebi žanrlardan ýazylanlary baş redaktor okaýar. Baş redaktor mundan başga-da, ýurt boýunça taýýarlanýan resmi materiallary-da okaýar.

2. Redaksiýada baş redaktoryň iki sany orunbasary bolsa, olaryň hersi özleriniň alyp barýan bölümleriniň materiallaryny okaýar.

3. Jogapkär kätip bölümleriň ýolbaşçylar tarapyndan okalmaýan materiallaryny, kätipligiň işgärleri hem gündelik, kiçi göwrümlü materiallary okaýarlar. Kätipligiň işgärleri Türkmen döwlet habarlar gullugyndan gelýän materiallary-da okaýarlar. Türkmen döwlet habarlar gullugyndan gelýän materiallar okalanda, originally bilen deňeşdirilip okalsa, maksada laýyk bolýar.

Kätiplikde okalýan materiallarda, eger-de anyklamaly faktlar ýa-da sanlar bar bolsa, material haýsy bölümden geçen bolsa, şol bölüme-de düzetedirilýär.

Okalan materiallaryň ählisi “Okalan materiallar” diýen papkada goýulýar.

Materiallaryň redaksiýanyň ýolbaşçylary tarapyndan okalyşy

Uly göwrümlü, jogapkärli materiallary, ýurt boýunça möhüm resmi habarlary, edebi materiallary redaksiýanyň ýolbaşçylary-baş redaktor, orunbasarlary, jogapkär kätip okaýar.

1. Baş redaktoryň materiallary okaýyş tertibi:

Baş redaktor käbir materialyň originalyny okap, kompýutere taýýarlap, kompýuterden geçirtdirýär. Bölüm müdiri soňra redaktoryň okan materialyny kompýuter ýygymyndan soň okap, kätiplige tabşyrýar, gol çekýär. Materiala “Baş redaktor okady” diýen belligi edýär.

Baş redaktor özüniň okamaly materiallaryň köpüsini kompýuter ýygymyndan soň okaýar.

2. Baş redaktoryň orunbasarlarynyň materiallary okaýyş tertibi:

Orunbasarlaryň hersi özüniň alyp barýan ugrunyň bölüminden

geçen materially okaýar. Bellik bolsa düzetdirýär. Gol çekýär. Soňra kätiplige tabşyrýar.

Jogapkär kätip baş redaktordan, baş redaktoryň orunbasarlardan galan möhüm ýerli hem resmi materiallary okap, eger ýalňyş köp bolsa, kompýuterde düzetdirip, soňra gol çekýär we “Okalan papkada” goýýar. Baş kätip mundan başga-da, kätiplikde bölümlerden geçen materiallaryň okalşyna gözegçilik edýär.

Fotosurat bölümi

Fotosurat bölümi redaksiýanyň esasy bölümleriniň biri. Fotosurat diňe bezeg hyzmatyny ýerine ýetirmän, tematiki taýdan beýleki materiallar bilen bir hatarda, informasiýa hyzmatyny-da berjaý edýär. Fotosurat özbaşdak ýa-da tematiki materiallar bilen bilelikde berilýär. Metbugatda esasan portret, sýužetli fotosuratlar ulanylýar. Ştrihli (ýagny hudožnigiň çeken suraty), etýudly, peýzažly, sözsüz suratlaram gazet-žurnallary bezeýär.

Fotosuratlar her gazet-žurnalyň tipine görä berilýär. Fotosuratlar çagalar neşirinde köp ulanylýar.

Her bir redaksiýanyň fotosurat bölümi kätiplik bilen ysnyşykly işleýär. Gazetiň nobatdaky sanyna dürli temadan ýerli hem-de resmi fotosuratlary taýýarlaýar.

Resmi fotosuratlaryň taýýarlanysy. Olar esasan TDH gullugyndan gelýän fotosuratlardyr. Gazetiň nobatdaky sany meýilnamalaşdyrylanda, redaksiýa gowuşjak resmi fotosuratlaryň sany anyklanylýar. Olaryň dikligine ýa-da keseliginedigi, näçe setirden ybaratdygy kesgitlenilýär we ölçegi alynýar.

Resmi fotosuratlar gazetiň nobatdaky sanyna taýýarlanylýar we neşiriň 1-nji sahypasynda berilýär. 1-nji sahypada ýerleşdirilýän materiallar juda mümkinçilik bermedik ýagdaýynda, resmi fotosuratlar gazetiň 2-nji sahypasynda-da çap edilýär.

Tematiki fotosuratlar hem gazetiň nobatdaky sanyna taýýarlanylýar we tematikasyna laýyklykda neşiriň dürli sahypasynda ýerleşdirilýär.

Tematiki fotosuratlar redaksiýa iki ugur boýunça gowuşýar. Birinjisi , TDH gullugyndan gelýän, ikinjisi hem redaksiýanyň öz fotohabarçylary tarapyndan taýýarlanylýanlardyr. Tematiki fotosuratlar dürli temadan (halk hojalygynyň dürli pudagy, medeniýet, sungat we ş.m.) bolýar.

Fotosuratlaryň iň möhümi ilkinji nobatda çap edilýär, temasy könelmeýäni ýuwaş-ýuwaşdan berilýär. Fotosuratlar tekstli ýa-da tekstsiz çap edilýär.

Kätiplikde gazetiň nobatdaky sanynyň meýilnamalaşdyrylyşy

Redaksiýanyň kätipliginde gazetiň nobatdaky sany bir gün öňünden meýilnamalaşdyrylýar. Ony jogapkär kätip

ýa-da onuň orunbasary meýilnamalaşdyryp, maketi (gazetiň sudury) çyzýar. Maket şeýle tertipde çyzylýar:

1. Ilki bilen gazetiň nobatdaky sanyna berilmeli resmi material ýa-da resmi fotosurat anyklanylýar. Ony TDH gullugy öňünden mälim edýär we materialyň möçberini hem-de fotosurat sanyny kesgitleýär.

2. Makete redaksiýanyň ähli bölümlerinden material berilýär. Maket çyzylmazyndan ozal, bölümleriň haýsy materialy göz öňünde tutýandygy, haýsy materialyň möhümdigi soralýar. Şeýlelikde, redaksiýanyň her bölüminden möhüm material meýilnamalaşdyrylýar.

Gazetiň nobatdaky sany meýilnamalaşdyrylanda, ilkinji nobatda operatiw (seslenmeler we ş.m.), waka ýa-da dabara bilen baglanyşykly möwsümleýin materiallar göz öňünde tutulýar.

Maket çyzylanda, şu aşakdaky tertip saklanylýar:

-resmi materiallardan soň halk hojalygyna degişli materiallar berilýär. Olar esasan 1-2-3-nji sahypalarda meýilnamalaşdyrylýar. Mesele gozgaýjy materiallarda-da 2-3-nji sahypalarda berilýär. Medeniýete, sungata degişli materiallar köplenç 3-4-nji sahypalarda meýilnamalaşdyrylýar.

Gazetiň 4-nji sahypasynda, köplenç ownuk-uşak materiallar, ýagny gyzykly habarlar, sport täzelikleri berilýär. Edebi eserler hem (hekaýa, oçerk, goşgy), köplenç 3-nji ýa-da 4-nji sahypada meýilnamalaşdyrylýar.

Gazetiň nobatdaky sany meýilnamalaşdyrylanda, gyzykly materiallaryň in azyndan 2-3 sanysyny bermek göz öňünde tutulýar. Sebäbi okyjy gazetiň her sanyndan özüni gyzyklandyryan gyzykly materially gözleýär.

Tematiki fotosuratlar gazetiniň her sahypasynda-da berilýär. Ýöne welin sözsüz suratlar, fotoetýudlar köplenç gazetiniň 4-nji sahypasynda meýilnamaşdyrylýar.

Gazetiniň nobatdaky sany meýilnamalaşdyrylanda üns bermeli zatlar:

1. Ýurduň ähli welaýatyndan mümkin boldugyça material berilmegi.

2. Awtorlar syýasatyny ýöretmegi, ýagny belli-belli awtorlaryň materiallaryny yzygiderli çap edip durman, dürli awtorlaryň materialyny-da çap etmegi.

3. Gazetiniň bir sanynda awroryň 2-3 materialynyň berilmezligi.

4. Diňe redaksiýanyň işgärleriniň däl, eýsem beýleki awtorlaryň-da materiallarynyň çap edilip durulmagy.

Gazetiniň her sany şu nukdaýnazar boýunça meýilnamalaşdyrylanda, gazet gyzykly çykyp, okyjylaryň talabyny ödeýär.

Gazet maketiniň tassyklanylyşy

Gündelik gazetleriň nobatdaky sanynyň maketi her gün irden tassyklanylýar. Žurnallaryň maketiniň tassyklanyşy başgarak tertipde bolýar. Gündelik gazetleriň nobatdaky sanynyň maketiniň tassyklanylmagyna baş redaktor, onuň orunbasary, jogapkär kätip ýa-da onuň orunbasary, bölüm müdirleri (redaktorlary) ýa-da işgärleri gatnaşýar.

Jogapkär kätip gazetiniň nobatdaky sanynyň maketi, onda meýilnamalaşdyrylan materiallar barada maglumat

berýär. Ondan soň, eger-de maketde meýilnamalaşdyrmak ýatdan çykarylan ýa-da gyssagly bermeli material ýüze çyksa, bölüm müdirleri habar berýärler. Şeýle ýagdaýda, olaryň pikiri nazara alnyp, makete üýtgetmeler ýa-da goşmaçalar girizilýär.

Eger-de, bölümlerden gelen tekliler maketi düýbünden üýtgetjek bolsa, netijede wýorstkany hem gijä galdyrjak bolsa, onda bölümiň teklibi gazetiň indiki sanyna galdyrylýar. Eger-de, bölümler tarapyndan gazetiň nobatdaky sanyna kiçi möçberli, has operatiw materiallar teklip edilse, onda teklip kabul edilýär we makete girizilýär. Gazetiň nobatdaky sanyna berilmeli kiçi möçberli informasiýa taýýar bolmadyk ýagdaýynda, maketde ýer goýulýar we ony taýýarlamak üçin sagat 12-ä çenli wagt berilýär.

Gazetiň nobatdaky sanyna üýtgetmeler we goşmaçylar girizilensoň, maket tassyklanylýar hem-de wýorstka etmäge rugsat berilýär.

Häzirki wagtda gazet-žurnallaryň wýorstkasy kompýuterleriň kömegi bilen ýerine ýetirilýär.

Korrektura hem redaksiýada nobatçylyk

Gazetiň nobatdaky sanyny taýýarlamakda korrektoryň hyzmaty uly. Korrektör-gazeti ýalňyşsyz, arassa çykarmakda esasy güýç bolup durýar.

Günde neşir edilýän uly gazetlerde 3-4 sany korrektör işleýär. Korrektörlaryň biri uly korrektörlyga bellenilýär. Ol beýleki korrektörlaryň işine ýolbaşçylyk

edýär, özi hem okamaga 2 sahypany alýar. Beýleki korrektorlaryň hersi okamak üçin bir sany sahypany alýar.

Korrektorlaryň haýsy sahypany okamalydygyny uly korrektor kesgitleýär. Sahypa okalanda, korrektora kömekçi edilip podçitçik berkidilýär. Podçitçik “yzarlaýjy” diýmekdir, ýagny korrektor sahypany daşyndan okanda, ol materialyň tekstini yzarlap oturýar. Kompýuterde ýygylan material bilen tekstiň originalynyň deň gelmegini gazanýar. Ýygylan materialda galdyrylan söz ýa-da sözlem bar bolsa, sanlardyr adam atlarynda ýalňyş göýberilen halatynda, korrektora duýdurýar we derrew düzedilýär. Eger sahypa okalanda podçitçik bolmadyk ýagdaýynda, onuň ornuny korrektorlaryň haýsy hem bolsa biri tutup bilýär.

Kompýuterde wýorstkasy taýyar bolan sahypany korrektor podçitçik bilen bilelikde okap başlaýar. Olar örän sazlaşykly işläp, tekstda hiç bir ýalňyşlygyň göýberilmezligi ugrunda çalyşýar.

Sahypa hiç hili päsgelçilik berilmeyän ýörite otagda üns berlip okalýar. Materialyň tekstinde tapylan ýalňyşlary düzetmek üçin kompýutere berilýär. Kompýuterçi tekstdäki görkezilen ýalňyşlary düzedip, sahypany ýene korrektora berýär. Korrektor sahyпасyna göz gezdirip, göýberilen ýalňyşlaryň düzedilendigini ýa dogry düzedilmändigini anyklaýar. Eger sahypanyň tekstlerindäki ýalňyşlar düzedilen bolsa, beýle sahypa arassa sahypa hasaplanylýar we okamak üçin redaksiýanyň 1-nji nobatçysyna berilýär.

Redaksiýanyň bölüm müdirleri, köplenç 1-nji nobatçylyga bellenilýär. 1-nji nobatçy sahypany korrektordan soň okaýar. Onuň okan sahyпасында tapylan ýalňyşlary düzetmek üçin korrektor ony kompýutere berýär. 1-nji nobatçynyň okan sahyпасындаky ýalňyşlar

düzedilensoň, korrektor ony okamak üçin nobatçy redaktora berýär. Nobatçy redaktorlyga – baş redaktor, onuň orunbasarlary, baş kätip, kã redaksiýada bolsa redaksion geňeşiň agzalary hem bellenilýär. Nobatçy redaktoryň okan sahypasynda çykarylan ýalňyşlar düzedilmek üçin kompýutere berilýär. Ondan soň, ýalňyşlardan saplanylan sahypalar okamak üçin 2-nji nobatça eltilýär. Sahypany 2-nji nobatçynyň özi hem okaýar hem-de nobatçy redaktoryň okan sahypasynda çykarylan ýalňyşlaryň nähili düzedilendigini barlaýar.

Gazetiň sahypalary doly okalyp bolnansoň, nobatçy redaktor: “Çap etmäge rugsat berýärim” diýip, dört sahypada gol çekýär.

Şondan soň, gazetiň sahypalary plýonka geçirilip, çap ediş sehe eltilýär we çapa taýýarlanylýar. Gazet çap edilip başlanan badyna 2-nji nobatçy sehde sahypalaryň sözbaşylaryny, fotosuratlaryň, çap edilişiň hilini barlaýar. Eger hemme zat talaba laýyk, ýerbe-ýer bolsa, ol hem: “Gazetiň çykmagyna rugsat berýärim” diýip, 1-nji sahypanyň ýüzuňde senäni, wagty ýazyp, gol çekýär. Şondan soň gazet doly hem köpçülikleýin çap edilip başlanýar.

Redaksiýada önümçilik maslahaty

Redaksiýalarda her hepdede geçirilýän önümçilik maslahatyna “Letuçka” hem diýilýär. Ol gündelik çykýan gazetlerde, redaksiýanyň ýagdaýna görä, her hepdäniň başlarynda geçirilýär.

Hepdede 6 gezek çykýan gazete azyndan 2-3 synçy belleniýär. Olaryň hersi çap edilen gazetleriň 2-sini ýa 3-sini okap, şowly hem sowsuz çykan materiallary ýüze çykarýar.

“Letučka” redaksiýanyň işgärleri, esasan-da ýaş žurnalistler üçin uly mekdep bolmaly. Şonuň üçin her bir “letučkany” netijeli hem peýdaly geçirmek ugrunda çalşylýar. “Letučkanyň” peýdaly geçirilmegi esasan synçylara bagly. Şonuň üçin her bir synçy okan sahypasyndaky materiallar barada umumy gürrüň etmän, delillendirip, anyk aýdýar. Gowy hasaplan materialynyň nämesiniň gowudygyny takyk mysallar arkaly subut edýär.

Gazet sahypasyndaky gowşak materiallar hakynda gürrüň edende, näme üçin gowşak hasaplandygyna myssallar getirýär. Synçy gazet sahypalaryndaky fotosuratlar, olaryň tematikasy, çap edilişiniň hili barada-da gürrün edýär.

Synçy gazet materiallarynyň operatiwligi hakynda-da gürrün edýär. Döwrüň önde goýan meselesini operatiw beýan edýän materialy öwýär, wakadan gijä galdyrylyp çap edilen materialy tankytlaýar.

“Önümçilik maslahatynda”, elbetde, çap edilen materiallarda göýberilen orfografik, stilistik, punktasion ýalňyşlar hakynda-da gürrün edilýär. Ýöne welin şol gürrüňler materiallaryň many-mazmuny bilen berk baglanyşdyrylýar. Materiallaryň many-mazmunyny bir gyrada goýup, diňe orfografik, stilistik, punktasion ýalňyşlar hakynda gürrün edilende, “Letučka” işgärler üçin gyzykly hem peýdaly bolmaýar.

Redaksiýanyň önümçilik maslahatyny redaksiýanyň ýolbaşçylarynyň (baş redaktor, orunbasar, jogapkär kätip)

haýsy hem bolsa biri alyp barýar. Ol maslahaty jemleýär, indiki hepdede redaksiýanyň öňünde durýan wezipeleri kesgitleýär.

Önümçilik maslahatynyň geçişiniň beýannamasy ýöredilýär.

II.RADIOÝAÝLYMYNYŇ ÖNÜMÇILIK IŞI *(Radioýaýlymyň döreyiş hem ösüş taryhyndan)*

Habar beriş serişdeleriniň giň ýaýran görnüşleriniň biri-de radiodur. Radio - uzak ýerlere habar bermek üçin iň ygtybarly serişde. 1917-nji ýyldan soň, ozalky SSSR-iň ähli yerlerinde radio eşitdiriş işleri giň gerimde alnyp baryldy.

Türkmenistanda radiogepleşik işleri gözbaşyny “Radiosöýjileriň jemgyýetinden” alyp gaýdýar. Bu özboluşly gurama 1926-njy ýylyň ýanwar aýynda döredilýär. Şol döwürde Aşgabatda radiostansiýany gurmak meselesi-de çözülýär. Radiostansiýanyň gurluşygyny maliýeşdirmek, onuň alnyp barlyşyna gözegçilik etmek üçin “Türkmenradio” jemgyýeti döredilýär. Ilatly yerleri radio enjamlary bilen üpjün etmek hem bu jemgyýetiň esasy wezipeleriniň biri bolýar. 1927-nji ýylyň noýabr aýynyň başlarynda radiostansiýanyň gurluşygy tamamlanýar. Türkmenistanda ilkinji radiogepleşigi berlip başlanýar. Gepleşigi hemme radiosöýünjiler höwes bilen diňläpdir.

“Gepleýär Aşgabat!” – bu sözler ilkinji gezek Türkmenistanyň paýtagtynda işe girizilen radiostansiýadan 80 ýyl mundan ozal ýaňlanypdyr.

Gepleşikler ilki başda gije-gündiziň dowamynda 6 sagatdan hepdede 6 gün berilýär. Gepleşikler türkmen, rus, azerbaýjan, pars dillerinde bolupdyr.

Ähli döwürde döwlet syýasatynyň wagyzçysy bolan radio özüniň işe başlan wagtyndan bäri her bir adamyň durmuşyna, ýaşayşyna ymykly ornaşdy, olaryň ynamdar we ýakyn dostuna, gündelik wakany beýan edýän habarçysyna, medeniýetli dynç alşyň guramaçysyna öwrüldi.

Arhiw maglumatlarynyň şaýatlyk etmegine görä, Aşgabatda ilkinji gezek Moskwanyň sesi 1927-nji ýylyň 7-nji noýabrynda Karl Marks meýdançasynynda ýaňlanypdyr. Şol gezek Moskwanyň Gyzył meýdançasynynda geçirilen baýramçylyk dabarasyndan reportaž eşitdirilipdir. Şol ýylyň özünde-de Türkmenistanyň radiogepleşikleriniň ýaýlyma (efire) göýberilişiniň möçberi artdyrylýar.

Ilkinji ýyllarda rus dilindäki radiogepleşikler bir günde 6 sagat eşitdirilipdir. Moskwadan eşitdirilmek bilen birlikde, efire türkmen, rus, azerbaýjan dillerinde ýerli gepleşikler berlipdir.

1935-nji ýylda Aşgabadyň radiogepleşikler stansiýasynda has kuwwatly alyp eşitdiriji enjam oturdylýar. Şunlukda, radiostansiýa giň gerim alyp ugraýar. 1940-njy ýyla çenli şäherlerde we etrap merkezlerinde radiouzeller gurnalýar.

Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda türkmen radiosy uly işleri bitirýär. Şäherleriň we obalaryň adamlary her gün Moskwadan sowet informasion býurosynyň frontdaky ýagdaý baradaky maglumatyny hem-de “Tyl-fronta” diýen gepleşigi eşitmäge mümkinçilik tapýar.

Uruşdan soňky ýyllarda radio, onuň tehniki we döredijilik mümkinçiligi has-da ösdi. Aşgabatda kuwwatly radioperedatçikler ornaşdyrylyp, uzyn, gysga, orta tolkunlarda işläp biljek täze radiostansiýa ýola goýulýar. Telewizion merkeziň ulanylmaga berilmegi bilen, ultragysga tolkunlardanam gepleşikler berlip başlanýar.

70-nji ýyllarda ýurduň radiogepleşikleri 3 programma boýunça berildi. Şunuň bilen birlikde, Bütinsoýuz radionyň gepleşikleri-de alnyp eşitdirildi. Gije-gündiziň dowamynda berilýän 63 sagatlyk gepleşigiň 48 sagady türkmen radiosyna degişli.

Türkmen radiosynyň aýaga galmagynda we ösmeginde, gyzykly gepleşikleriň efire berilmeginde döredijilik işgärleri uly goşant goşdular. Bu möhüm işde ýazyjylaryň, žurnalistleriň, kompozitorlaryň, sazandalaryň hyzmaty uly.

Radioda yzygiderli berilýän gepleşikler bilen bir hatarda, “Altyn toprak”, “Ýalkym”, “Çemen”, “Oba durmuşy”, “Ýer we onuň eýeleri”, “Azatgül”, “Aýna”, “Işçi radiogazeti” ýaly radiožurnallar “Bahar” radiostansiýasy köpleriň söýüp diňleýän gepleşiklerine öwürüldiler.

Radiogepleşikleriň berlip başlanan ilkinji ýyllarynda halk saz gurallary we bagşylar ansambly döredilýär.

Ýurt Garaşsyzlygynyň ilkinji ýyllaryndan türkmen radioýaýlymy özbaşdak ösüş ýoluna düşdi. Türkmen radiosynda uly özgertmeler bolup geçýär. Efire berilýän radiogepleşikler milli häsiýete ýugrulýar. Radionyň tehniki serişdeleri dünýä ülňülerine laýyk getirilýär.

Täze Galkynyş eýýämynda ozalky hereket edip gelýän “Watan”, “Miras”, “Çar tarapdan” radioýaýlymlarynyň maddy-tehniki bazasy has-da

pugtalandyryldy, üstesine ýene-de täze “Owaz” radioýaýlymy hem döredildi.

Türkmen radiosy häzirki wagtda efire göýberilýän gepleşikleriniň hilini barha gowulandyrýar hem-de Beýik Galkynyş eýýamynyň ýokary talaplaryna laýyk işlemäge çalyşýar.

Radioda dürli žanrlar boýunça taýýarlanylýan gepleşikler özüniň häsiýetli aýratynlygy boýunça tapawutlanýar.

Radiožurnalist

Radionyň auditoriýasy giň we hertaraplydyr. Radiožurnalist ýurduň ähli ýerindäki adamlar bilen aragatnaşyk saklap bilýär.

Ol habar ýazmakdan başlap, çylşyrymly žanrlar üçinem ilkinji nobatda maglumat almaga çalyşýar. Haçanda, žurnalist jemgyýetde tutýan ornuny duýup, galama ýapyşanda, özara bähbit birigýär we onda maglumat almak isleýän adamy bilen tanyşmak höwesini artýar.

Gepleşik taýýarlamaga girişmezden ozal, her bir žurnalist özüniň borjuna göz ýetirýär:

- Tutuş jemgyýetiň özüni, şol sanda etrabyň syýasy, ykdysady, medeni ösüş aýratynlygyny bilmelidigine;

- Jemgyýetiň, şol sanda adamlaryň-da islegine göz ýetirmelidigine;

- Özüniň alan tabşyrygyny birkemsiz berjaý etmelidigine;

- Habar beriş serişdeleriniň, şol sanda radionyň-da tutýan ornuny bilmelidigine;

- Žurnalist auditoriýanyň islegine, şol sanda öz mümkinçiligine-de göz ýetirmelidigine düşünyär.

Radiožurnalistiň döredijiligine şu aşakdaky faktorlar hem täsir edýär:

1. Özüniň zähmat çekýän ýerindäki iş ýagdaýy;
2. Işdeş ýoldaşlary bilen gatnaşygy;
3. Özüniň şahsy ýagdaýy (syýasy sowatlylygy, ahlaklylygy);
4. Islendik žanrdan ýazmak ukybynyň bolmagy.

Radiožurnalist zehinli, öz kärini söýýän, işe döredijilikli ýapyşýan, sowatly adam bolýar. Radiožurnalist operativ işläp, gepleşigi operativ taýýarlaýar. Ol örän alçak bolup, dürli agyr häsiýetdäki adamlar bilen derrew düşünişip bilýär.

Gepleşik üçin fakt almakda şahsyýet uly rol oýnaýar:

1. Abraýly hem alçak adamlar;
2. Kärine görä, şahsyýetleriň häsiýetlerem dürli-dürli bolýar:

1. Mugallymlar, terbiýeçiler, kitaphana işgärleri maglumat bermäge höwesek bolýarlar;

2. Takyk ylymlaryň işgärleri (fizika-matematika ylymlary boýunça) az söz bilen anyk aýtmaga çalyşýarlar;

3. Tankytçylar, sungat hem medeniýet işgärleri köpsözlülige ýykgyň edýärler.

Ýöne welin şu ýerde ýene bir zady bellemeli. Gepleşik üçin interwýu berýäne 3 sany faktor hem täsir edýändir. Ol faktorlar şu aşakdakylardan ybarat:

1. Temanyň wajyplygy;
2. Gepleşik üçin meseläniň goýluşy;
3. Interwýu alýan žurnalistiň şahsyýeti, etikasy (özünü alyp barşy).

Radiožurnaliste şu aşakdaky häsiýetler örän zerurdyr:

1. Özüne hem taýýarlajak bolýan gepleşiginiň şowly bolmagyna bolan ynamy.
2. Dürli agyr häsiýetdäki adamlardan maglumat alanda saklanyp bilmegi.
3. Interwýu berýäni hormatlamagy.
4. Ýokary medeniýetlilik (daşky hem içki medeniýet).

Habar beriş serişdeleriniň, şol sanda radionyň gepleşikleriniň täsiriligini ýokarlandyrmagyň ýollary şu aşakdaky deňlemede kesgitlenilýär:

$$\text{HBS} - \text{A} + \text{H} + \text{O} + \text{J} + \text{JO} + \text{ÇH} = \text{GH} + \text{JP} + \text{HBST} + \text{HBSP}$$

Bu ýerde:

A – awtor.

H – gepleşigiň ýa-da materialyň hili.

O – operatiwlik.

J - jogap, seslenme alnyşy.

JO – jogabyň ýa-da seslenmäniň operatiw berlişi.

GH – ÇH - gepleşigiň ýa-da çap edilişiniň hili.

JP – jemgyýetçilik pikiri.

HBST – habar beriş serişdelerine täsiri.

HBSP – habar beriş serişdeleri hakda pikir.

Radiožurnalist ýokary hilli gepleşikleri taýýarlamak bilen HBS-e täsirini ýetirýär we ol hakda oňat pikirleri döredýär.

Radioýaýlymda gepleşikleriň meýilnamalaşdyrylyşy

Türkmen radiosynda “Watan”, “Miras”, “Çar tarapdan”, “Owaz” radioýaýlymlary bar. Olaryň hemmesi-

de biri-birine bagly bolmadyk özbaşdak işleýän radioýaýlymlardyr.

Radioýaýlymyň bölümleri

“Watan” radioýaýlymy boýunça: “Milli Galkynyş”, “Habarlar”, “Ylham”, “Türkmen şuglasy”, “Nesil”, “Mukam”, “Ýaýlyma goýberiş”, “Ýaýlyma gözegçilik”, “Fonoteka” bölümleri, “Dolandyryş apparaty” bar.

“Miras” radioýaýlymy boýunça: “Täze Galkynyşlar”, “Buýsançly türkmen”, “Hazynalar çeşmesi”, “Şahandaz illi türkmen”, “Ýaýlyma goýberiş” bölümleri, “Dolandyryş apparaty” bar.

“Çar tarapdan” radioýaýlymy boýunça: “Habarlar”, “Bagtyýar ýaşlar”, “Ýaýlyma goýberiş” bölümleri, “Dolandyryş apparaty” bar.

“Owaz” radioýaýlymy boýunça: “Habarlar we terjime”, “Halk döredijiligi”, “Aýdym-saz”, “Şowhun”, “Ýaýlyma goýberiş” bölümleri, “Dolandyryş apparaty” bar.

Radioýaýlymyň gepleşikleri

1. “Watan” radioýlymynda: “Berkarar ýurdumyzda habarlar gepleşigi”, “Watan habarlar gepleşigi”, “Beýik Galkynyşyň eşretleri”, “Il saglygy – ýurt baýlygy”, “Galkynan obam”, “Beýik Galkynyşyň bilimli nesilleri”, “Watannama”, “Watan goragy mukaddesdir”, “Beýik özgerişň gadamlary”, “Rysgal çeşmesi” gepleşikleri bar.

2. “Çar tarapdan” radioýaýlymynda: “Täzelikler, wakalar, habarlar”. “Buýsançly zamana”, “Galkynyşly Diýarym (syýasy-edebi çeper gepleşik)”, “Ýaşlar we durmuş”, “Ylym we jemgyýet”, “Türkmen sporty galkynýar”, “Galkynyş zamasynyň gadamlary” gepleşikleri bar.

3. “Miras” radioýlymynda: “Medeni mirasym”, “Köňülleriniň küýsegi”, “Golýazmalar- mirasymyz”, “Gadyndan galan nusgalar”, “Hazynalar çeşmesi”, “Türkmen dünýäsi”, “Dür däneleri”, “Asal zybanym”, “Türkmen ýoly”, “Edephnama”, “Tebigatym – hazynam”, “Türkmen dünýäsi” gepleşikleri bar.

4. “Owaz” radioýaýlymynda: “Aýdymlar çemeni”, “Mukamlar dünýäsi”, “Diňe söýgi hakynda”, “Islegler boýunça konsert”, “Gel dutarym, sözleşeli”, “Aýdym joşýar ýüregimde”, “Döwran dolanan dessanlar”, “Galkynyş owazlary”, “Ýar, gara gözli” gepleşikleri bar. Habarlar gije-gündiziň dowamynda türkmen, rus, inlis dillerinde-de berilýär.

Radioýaýlymlaryň her biriniň bölümleriniň birnäçe gepleşikleri bolup, olar tematikasy boýunça biri-birinden tapawutlanýar.

Radioýaýlymlaryň her biriniň gepleşikleriniň meýilnamasy aýratynlykda düzülýär. Meýilnama gündelik, hepdelik, iki-üç hepdelik düzülýär. Gündelik meýilnamada gyssagly, wajyp temadaky syýasy wakalar göz önünde tutulýar.

Radioýaýlym boýunça meýilnama düzülmegine bölüm müdirleriniň ählisi-de gatnaşýar. Şonda hepdelik meýilnamasynda hem-de iki-üç hepdelik meýilnamasynda kimleriniň çykyş etmelidigi takyk görkezilýär. Her bir

radioýaýlymda bir hepde ozal bölüm müdirleriniň gatnaşmagynda meýilnamalar baş redaktor tarapyndan tassyklanýýar.

Gepleşiğiň dowamlylygy (möçberi) kadrlaryň sanyna bagly. Her gepleşikde 2-6 kadry ulanmak

Gepleşikleriň teksleri

Her bir gepleşiğiň redaktory meýilnama esasynda gepleşigi taýarlamaga girişýär. Ulanyljak kadrlary gepleşiğiň sahypalaryna görä bölüşdirýär. Gepleşik taýýar bolansoň, redaktor teksti ýygdyrmak üçin kompýutere berýär. Ol tekst ýyglansoň, ony ýene okaýar.

Soňra gepleşiğiň tekstini bölüm müdiri okaýar. Redaktor hem tassyklanan meýilnama esasynda gepleşiğiň içinde ýazgylyr, söhbetdeşlik bolmaly bolsa, şolary guramagyň ugruna çykýar. Bölüm müdiri gepleşiğiň tekstini okansoň, eger bellik bar bolsa, ony düzetdirýär. Ondan soň gepleşiğiň tekstini okamak üçin baş redaktora berýär. Baş redaktor hem okap, eger bellik bar bolsa, düzetdirip, ondan soň okamak üçin radioýaýlymyň başlygyna berýär.

Radioýaýlymyň başlygy-da gepleşiğiň tekstini okap, gol çekenden soň, gepleşik ses režissýora berilýär. Ol gepleşiğiň tekstini gözden geçirýär. Gepleşiğiň niresinde aýdym, niresinde saz bermelidigini belleýär. Ol gepleşigi iki sesde okamak üçin hem bölýär.

Ses režissýor teksti gözden geçirende, gepleşiğiň redaktory bilen özara ylalaşykly işleýär.

Eger edebi-çeper gepleşik bolsa, onda drama teatrlaryndan 0,5 hakly işe alnan alypbaryjylara (artistlere) okatdyrylýar. Önümçilik bilen baglanyşykly gepleşikleri radionyň diktorlary okaýar. Gysga gepleşikleri bir diktor, eger gepleşiğiň dowamlylygy 30 minutdan bir sagada çenli bolsa, onda ony iki diktor okaýar. Alypbaryjylar tarapyndan okalýan edebi-çeper gepleşikler hem şunuň ýaly usulda okatdyrylýar.

Gepleşikleriň ýaýlyma taýýarlanylşy

Gepleşikler ýaýlyma taýýarlanylanda ses režissýory ony timarlamak üçin operatora geçirýär. Operator gepleşiğiň tekstini kompýuterde yzarlap timarlaýar. Gepleşikde sazyň, aýdymyň ýerini goýýar.

Şondan soň gepleşiğiň redaktory bilen režissýor bilelikde gepleşiği kompýuterde taýýarlaýar. Gepleşiğiň aýdymy, sazy, ýazgysy ýerbe-ýer edilýär. Gepleşik bellenilen möçbere ýetirilýär. Ondan soň redaktor gepleşiği boýdan-başa diňleýär.

Soňra gepleşik jogapkär kätibe ýa-da bölüm müdirine diňletdirilýar. Jogapkärli gepleşikleri baş redaktoram ýa-da radioýaýlymyň başlygam diňleýär. Ondan soň gepleşik operatoryň kompýuterinden ýaýlyma göýberiş bölümüniň kompýuterine geçirilýär.

Hödürnamada gepleşiğiň ýaýlyma gitjek günü, wagty, gepleşiğiň gysgaça mazmuny, dowamlylygy, redaktorynyň, operatorynyň, ses režissýorynyň familiýalary

görkezilýär. Şondan soň hödürnama bölüm müdirinin goly bilen ýaýlyma göýberiş bölümüne geçirilýär.

Ýaýlyma göýberiş bölümi

Gepleşikler ýaýlyma göýberiş bölümüniň kompýuterinde şol bölümiň müdiri we redaktory tarapyndan barlanylyp kabul edilýär. Barlanylyp alnan gepleşik bellenen möhletde ýaýlyma göýberilýär.

Gepleşik ilkinji gezek ýaýlyma gidende, eger bellik bar bolsa, ol düzedilip, gepleşik tä ikinji gezek ýaýlyma gidýänçä, redaktoryň gözegçiliginde bolýar.

Käbir gepleşik göni ýaýlym boýunça-da berilýär. Göni ýaýlym bolanda, ses režissýor taýýar teksti gepleşigi alyp baryja ýa-da teksti okajak diktora bir gün öňünden berýär. Gepleşigiň göni ýaýlyma gidýän günü alyp baryjy ýa-da diktor, režissýor, redaktor studiýa gepleşik başlanmazdan bir sagat öňünden gelýär.

Gepleşigiň tekstiniň bir nusgasy alypbaryja ýa-da diktora, bir nusgasy hem režissýora berilýär. Ses režissýory teksti yzarlap, nirede saz, nirede aýdym bermeli bolsa berýär.

Gepleşigiň ikinji gezek ýaýlyma berlişi

Ozal ýaýlyma göýberilen gepleşikler-de ikinji gezek hem ýaýlyma berilýär.

Ozaldan taýýarlanylýan gepleşik ikinji gezek ýaýlyma beriljek bolnanda, ol ýene-de diňlenilýär. Döwür bilen baglanyşdyrylýar. Gepleşikdäki wakalar barlanylýar. Gepleşikde ses beren adamlaryň ýazgysy gözden geçirilýär.

Gepleşikde ozal ulanylýan faktlar, sanlar hem gözden geçirilýär. Eger gerek bolsa, goşmaça faktlar, sanlar girizilýär. Ozal ýaýlyma berlen gepleşikde alypbaryjynyň ýa-da diktoryň ýalňyşan ýerleriniň düzedilendigine göz ýetirilýär.

Gepleşigiň ikinji gezek gaýtalanyp berilmegi üçin hödünama ýazylýar. Hödürnamada gepleşigiň ýaýlyma berilmeli senesi, wagty, möçberi (minut, sagat) hem-de gepleşik üçin jogapkär adamlaryň familiýalary görkezilýär. Ondan soň gepleşik hödürnama bilen birlikde, ýaýlyma göyberiş bölümüne tabşyrylýar.

Ozal göni ýaýlyma giden gepleşik-de ikinji gezek gaýtalanyp berilýar. Ilkinji gezek göni ýaýlyma giden gepleşikde, eger alypbaryjy ýa-da diktor ýalňyşan bolsa, şol gepleşik ikinji gezek gaýtalanyp beriljek bolnanda, ozalky göyberilen ýalňyşlar düzedilýär. Gepleşik ýene bir gezek diňlenilip, onuň sagdynlygyna göz ýetirilýär.

Göni ýaýlyma giden gepleşigiň ikinji gezek gaýtalanmasyna hödürnama ýazylýar. Hödürnamada gepleşigiň ýaýlyma gitmeli senesi, wagty, möçberi görkezilýär. Gepleşige jogapkär adamlar gol çekensoň, göyberiş bölümüne tabşyrylýar.

Radioýaýlymda önümçilik maslahaty

Her bir radioýaýlymda adatça, hepdede bir gezek önümçilik maslahaty geçirilýar. Önümçilik maslahatyna

radio ýaýlymyň ýolbaşçylary, ähli döredijilik işgärleri gatnaşýar. Öňünden bellenen synçylar bölümleriň bir hepdeäniň dowamyndaky gepleşiklerine baha berýärler. Olar şowly ýa-da gowşak çykan gepleşikler hakynda gürrün berýärler.

Gepleşiklere synçylar tarapyndan baha berlende, umumy gürrüňler edilmän, şowly çykan gepleşiğiň nämesiniň oňatdygy, gowşak hasaplanylýan gepleşiğiň nämesiniň gowşakdygy barada anyk gürrüňler edilýär. Gepleşiklerde ýol berlen säwlikleri düzetmegiň ýollary hem salgy berilýär.

Synçylar ses režissýoryň (aýdym-sazy saýlaýşyna, gepleşikde öz ýerinde ulanyşyna) hyzmatyna, redaktoryň gepleşik taýýarlaýşyna hem baha berýärler. Gepleşiğiň mundan beýlägem has gowy taýýarlanylmagy üçin özleriniň degerli maslahatyny-da aýdýarlar.

Önümçilik maslahatynyň soňunda radioýaýlymyň başlygy ýa-da baş redaktor geljekki hepdede öňde durýan wezipeler hakynda durup geçýär we önümçilik maslahatyny jemleýär.

III. TELEÝAÝLYMYŇ ÖNÜMÇILIK IŞI (*Teleyaýlymyň döreýiş hem ösüş taryhyndan*)

Telewideniýe 1958-nji ýylda döredildi hasap edilen hem bolsa, onuň ösüş ýoly 60-njy ýyllardan başlanýar. Ilkibaşda telewideniýä ozalky “Bilim” jemgyýetiniň jaýyndan 2-3 sany otag berilýär, ozalky Döwlet plan komitetiniň jaýynyň 3-nji gatynda hem Göçme telewizion stansiýasynyň apparaty oturdylýar. Telewideniýe boýunça kino görkezilýär, aýdym-saz berilýär. Olar hem Gökdepe-Gäwers aralygyndan uzaga gitmeýär.

60-njy ýyllaryň başlarynda telebaşny (telediň) ulanylmaga berlensoň, telewideniýede iş ugrugyp başlaýar. Telewideniýede işlemäge edebi-döredijilik işgärleri çagyrylýar. Studiýa açylyp, telewideniýäniň çeperçilik geňesi döredilýär.

Emma işler birbada şowuna bolup gidibermeýär. Režissýorlar, olaryň kömekçileri, operatorlar ýetenokdy.

Daşkendiň teatral institutyny gutaranlar işe geldiler. Fotohabarçylar telewideniýä işe çagyryldylar.

Şeýlelikde, telekanallaryň göwrümi artyp, halk hojalygynyň dürli pudagy boýunça bölümler döredilýär. Taýýarlanylýan gepleşikleriň sany artýar, mazmuny gowulanýar. Telefilmler alnyp başlanýar.

Türkmen telewideniýesiniň maddy-tehniki bazasy pugtalandyrylýar. Ol ösüş ýoluna düşüp, 1967-nji ýylda gepleşikler Moskwadan hem alnyp görkezilip başlandy. Şunuň bilen birlikde gepleşikleri dürli reňkdäki şekillerde bermek ýola goýuldy.

Türkmen telewideniýesi gysga wagtda kyn ýoly geçip, tejribe toplaýar. Taýýarlanylýan gepleşikleriň hili gowulandyrylýar.

XX asyryň 60-njy ýyllarynyň ahylarynda telefestiwallar geçirilip başlanýar, respublikalaryň arasynda telegepleşikleriň alyş-çalşy ýola goýulýar. Nebitdagda (Balkanabat), Çärjewde (Türkmenabat), Baýramalyda telewizion merkezler açylýar.

Garaşsyz Türkmenistanyň öz ýörelgesine, syýasatyna, kanunyna gabat gelýän milli telewideniýesi-de döredi. Halkara gatnaşyklarynyň giňelmegi bilen türkmen žurnalistikasynda täze sahypalar açyldy.

Žuranlistleriň, esasan-da teležurnalisleriň özlerine bildirilýän ýokary talaby doly ödemegi üçin ýurdumyzyň milli Teleradiokompaniýasynyň maddy-tehniki bazasyny üzül-kesil gowulandyrmak zerurdy. 1996-njy ýylyň 19-njy sentýabrynda Fransiýanyň “Buig” TF telewizion kanalynyň ýolbaşçylary hem-de belli fransuz biznesmenleri bilen duşuşyk geçirilip, ýurdumyzyň telewizion merkeziniň gurluşygy hakyndaky protokola gol çekildi. Ylalaşyga laýyklykda, ol iň häzirki zaman standartlaryna laýyk gelýän telewizion merkez bolmalydy.

Garaşsyz Türkmenistanyň hökümeti milli telewideniýeni täze tehnika bilen üpjün etmekde serişde gaýgyrmady. Has dogrusy, Türkmenistanyň milli telewideniýesini dünýäde iň täze tehnika bilen üpjün etmäge 15 million dollar serişde göýberildi. Şeýlelikde, 1998-nji ýyldan milli telewideniýemiz täze tehnika bilen üpjün edilip başlandy.

Garaşsyzlyk ýyllarynda türkmen telewideniýesiniň “ýüzi” tazelendi. Telewideniýede ornaşdyrylan täze tehnika

esasynda “Watan”, “Giç ýagşy”, “Säher salamy” ýaly habarlar gepleşikleri professional şapkalary (umumy sözbaşylar), täze diktorlar, täze alypbaryjylar bilen teleýaýlyma çykdy.

Garaşsyzlygyň ilkinji ýyllarynda döredilen milli telewideniýeniň “Watan” habarlar gepleşigi gysga wagtyň içinde uly abraýa eýe boldy. Bu gepleşik halk arasynda milli telewideniýäniň ýüzi hasaplanylýar.

Halkyň uly höwes bilen seredýän “Jahan ýaňy”, “Giç ýagşy”, “Säher salamy”, “Rysgal-döwletli türkmen”, “Ýedi gün” ýaly gepleşikleri, türkmen we iňlis dillerindäki beýleki habarlar hem göýberişleriniň gözbayny “Watan” habarlar gepleşiginden alyp gaýdýar.

Garaşsyzlyk döwründe: “Altyn asyr: Türkmenistan”, “Miras”, “Ýaşlyk”, “TV-4: Türkmenistan” ýaly teleýaýlymlary döredildi. Bu teleýaýlymlaryň hersi özbaşdak, biri-birine garaşsyz bolup, ýurduň dürli ugurlaryndaky alnyp barylýan işleri, ýetilen sepgitleri, halkyň döp-dessuryny teletomaşaçylara ýetirýär.

Teležurnalist

Telewideniýe – habar beriş serişdeleriniň möhüm görnüşleriniň biri bolmak bilen, onuň täsir edijilik ukyby güýçlüdir. Telewideniýe adamlary bir wagtda ýurduň içersindäki wakalar bilen birlikde, dünýä ýüzündäki wakalar bilenem tanyşdyrýar.

Telewideniýede žurnalist bolup zähmet çekmek kyn hem örän jogapkärli. Sebäbi diktorlaryň, alyp baryjylaryň okaýşyna köp zat bagly. Bir teksti dürli hili okap bolýar.

Bu ýagdaý radioda hem şeýledir. Emma telewideniýede welin diktorlar, alyp baryjylar tomaşaçynyň gözüniň alnynda hereket etmeli bolýarlar.

Telewideniýede operatorlara hem köp zat bagly. Bir temany dürli hili surata düşürip bolýar. Ussat operatoryň gözünden kiçijik tehniki detal hem (adamyň geň galyp durmagy ýa-da az wagtlyk oýa batmagy we ş.m.) sypmaýar.

Her bir gepleşik ýokary ideýaly bolmaly. Gepleşikde ssenariýeçi hem redaktor möhüm rol oýnaýar. Ssenariýeçi gepleşiğiň edebi esasyny döredýär. Redaktor, ýagny teležurnalist materialy syntgylaýar (redaktirleýär).

Eger gepleşiğiň obýekti adam hakynda bolsa, onda oňa gürründeşem gerek. Eger gepleşik göni efire gidýän bolsa, onda şeýle gepleşiği alyp baryjy teležurnalistem gerek.

Habar beriş serişdeleriniň beýleki görnüşlerinde bolşy yaly, telewideniýeniň auditoriýasy hem dürli sosial toparlardan ybaratdyr. Şol topardaky adamlaryň duýgusyna täsir etmeli bolýar..

Diktorlardan başga, alyp baryjylar hem bolýar. Olar gepläp bilýän, dilewar adamlar bolmalydyr. Çünki taýýar teksti okamak däl-de, ýatdan aýtmak täsirlidir.

Gepleşiği bermegiň dürli formasynyň hem usulynyň bolmagy telewideniýede dürli žanrdan peýdalanmaga mümkinçilik berýär. Şunda telewideniýeniň aýratynlygy (tekstiň wideoşekil hem wideoýazgy bilen utgaşmagy) diňe faktlar hem wakalar barada gürrün bermän, eýsem olary ekranda-da aýdyň görkezmege mümkinçilik döredýär. Şeýlelikde, gepleşiğiň täsirliligini artdyryp, teletomamaşaçynyň ünsüni çekýär.

Telewideniýede gepleşik taýýarlamak radiodakydan çylşyrymly. Radionyňka garanda, telewideniýede gepleşik taýýarlamaga gatnaşýanlaryň sany köp. Her bir gepleşigi taýýarlamaga redaktordan (teležurnalistden) başga, režissýor, teleoperator, hudožnik, tehniki işgärler gatnaşýar.

Teležurnalist interwýu bermäge çagyrylan adam bilen ekranda duşuşanda, sowallary mylaýymlyk, örän medeniýetlilik bilen berýär. Gepleşigiň teksti-de, sowallarda sada hem düşnükli bolmaly. Hiç hili öwrümlü sözlerden düzülmeýär. Çykyş etmek üçin ekrana çagyrylan adam göni kamera seretdirilmeýär. Çykyş edýän adam bilen teležurnalist biri-biriniň ýüzüne seredip gürrüni dowam etdirýär.

Teležurnalist ekranda teletomaşaçy bilen ýeke özi galanda hem aljyraman, gepleşigi alyp barmany başarýar. Teležurnalistiň çykyşynda zygiderlik saklanylýar. Her bir çykyşyň Girişi, Jemleýji bölegi bolýar.

Gazet materiallarynda bolşy ýaly, teležurnalistleriň çykyşlarynda-da sýužet hem kompozisiýa saklanylýar. Sýužet meselesinde metbugat, teleradio žanrlary edebi žanrlardan tapawutlanýar.

Käbir žanr, meselem telehabar žanry öz wezipesini ýerine ýetirse-de, onda sýužet ýokdur. Emma beýleki materiallarda, meselem, telereportažda, teleoçerkde sýužet bardyr.

Sýužet žurnalistikada häsiýetiň taryhy, adamlaryň aragatnaşygynyň, wakanyň taryhy bolman, aktual jemgyýetçilik meseleleriň-de taryhydyr. Sýužet sosial maksatlar sebäpli gurulýar. Oňa maksadyň jemi hökmünde garalýar.

Sýužet teležurnalistikada birtipli däldir. Dokumental esasy bir bolup, sýužet gurluşy dürli-dürlüdür. Telemateriallar bir maksada - waka, sosial häsiýetli meselelere syrykdyrylýar. Şonuň üçin hem teležurnailstiň çykyşynda dürli sýužetler bolýar.

Teležurnalistikada häsiýetiň üsti bilen meseleler açylýar. Wakada häsiýetler ýüze çykýar. Meseleler wakada anyklanylýar.

Waka esasy bolup, ol köp ýaýran sýužetleriň biridir. Waka esasan-da telereportažda, teleoçerkde köp ulanylýar.

Sýužeti eýsem, näme herekete getirýär? Sýužeti herekete getirýän güýç- konfliktdir (garşylykdyr). Sýužet şonuň töwereginde gurulýar.

Garşylyk syýasy- jemgyýetçilik mazmunly materiallarda bolmaýar. Garşylyklaýyn wagyz ediji häsiýetli telemateriallarda garşylyk bardyr.

Gepleşikleriň meýilnamalaşdyrylyşy

Türkmen telewideniýesiniň biri-birine garaşsyz, özbaşdak 5 sany teleýaýlymy bar. Olar “Altyn asyr:Türkmenistan”, “Ýaşlyk”, “Miras”, “TV-4:Türkmenistan”, “Türkmen owazy” teleýaýlymlary. Olaryň 5-si hem özbaşdak işleýän teleýaýlymlardyr.

Teleýaýlymyň bölümleri:

“Altyn asyr: Türkmenistan” teleýaýlymy boýunça:
“Watan” habarlar gepleşigi, “Saz-söhbetli gepleşikler”,

“Halkara habarlary”, “Syýasy-ykdysady”, “Beýik Galkynyş”, “Paýhas synagy”, “Şowhun”, “Ýaýlyma goýberiş”, “Terjime” (telekinofilm) bölümleri, “Dolandyryş apparaty”, “Režissýorlar, hudožnikler, administratorlar, operatorlar” topany bar.

“Miras” teleýaýlymy boýunça: “Syýasy taryhy”, “Medeni miras”, “Ruhy Galkynyş”, “Şahandaz”, “Terjime” (telekinofilm), “Ýaýlyma goýberiş” bölümleri, “Dolandyryş apparaty”, “Režissýorlar, hudožnikler, administratorlar” topany bar.

“Ýaşlyk” teleýaýlymy boýunça: “Syýasat”, “Sport, syýahat we saglyk”, “Çagalar we ýetginjekler”, “Medeniýet”, “Şu gün”, “Terjime” (telekinofilm), “Ýaýlyma goýberiş” bölümleri, “Dolandyryş apparaty”, “Režissýorlar, hudožnikler, administratorlar, operatorlar” topany bar.

“TV-4: Türkmenistan” teleýaýlymy boýunça: “Baş habarlar”, “Terjime we diktorlar”, “Studiýa we dublýaž”, “Enjamlar we teleoperatorlar”, “Ýaýlyma goýberiş”, “Welaýatdaky işgärler” bölümleri, “Syýasat”, “Ykdysadyýet”, “Medeniýet we turizm”, “Ylym we bilim”, “Sport we saglyk” bölümçeleri, “Rus diline terjimeçiler”, “Iňlis diline terjimeçiler”, “Arap diline terjimeçiler”, “Hytaý diline terjimeçiler”, “Fransuz diline terjimeçiler” toparlary, “Dolandyryş apparaty” bar.

“Türkmen owazy” teleýaýlymy boýunça: “Habarlar”, “Şekilli aýdymlar”, “Aýdym-sazly edebi drama”, “Foklor-halk döredijiligi”, “Estrada we orkestr”, “Çagalar we ýetginjekler sungaty”, “Halk aýdym-sazlary”, “Sport we syýahatçylyk”, “Halk saz gurallary ansambly”,

“Teleoperatorlar”, “Tehniki gözegçilik”, “Ýaýlyma goýberiş” bölümleri, “Dolandyryş apparaty” bar.

Teleýaýlymyň gepleşikleri

1. “Altyn asyr: Türkmenistan” teleýaýlymynda: “Watan”, “Säher salamy”, “Iň täze habarlar”, “Aýdym-sazly Diýarym”, “Galkynyşyň altyn sahypasy”, “Çagdyr bu çaglar”. “Rysgal döwletli türkmen”, “Galkynyşyň şuglasy”, “Täze milli Galkynyş”, “Günorta çagy”, “Internet habarlary”, “Il saglygy- ýurt baýlygy”, “Çaý başynda”, “Giç ýagşy”, “Jahan ýaňy”, “Esger hatlary” gepleşikleri bar.

2. “Ýaşlyk” teleýaýlymynda : “Sagdynlygyň mukamy”, “Nurana ýaşlar”, “Garaşsyzlygyň merjen däneleri”, “Beýik Galkynyş we ýaşlar”, “Siziň üçin, körpeler”, “Bereketli toprak”, “Watan guwanjy”, “Ýaşlyk agşamy”, “Jadyly mukam”, “Beýik Galkynyş ýoly”, “Ylym hazynasy”, “Ýaşlyk bahary”, “Sport” gepleşikleri bar.

3. “Miras” teleýaýlymynda: “Medeni mirasym”, “Başymyzyň täji Watan”, “Menzilden-menzillere”, “Galkynyşyň gadamlary”, “Türkmennama”, “Zenan dünýäsi”, “Halypalar ýoly bilen”, “Döwran bu gün”, “Türkmen dünýäsi”, “Aýdym- sazly Watanyň”, “Edebim-mertebäm” gepleşikleri bar.

4. “TV-4: Türkmenistan” teleýaýlymynda: “Syýasat”, “Ykdysadyýet”, “Senagat”, “Oba hojalygy”, “Ylym”, “Bilim”, “Medisina”, “Medeniýet”, “Sungat”, “Syýahat”, “Taryh”, “Sport”, “Birža täzelikleri” gepleşikleri bar.

5. ”Türkmen owazy” teleýaýlymynda: “Köne güzer”, “Halkyň sazy kalbynyň owazy”, “Şekile siňen owazlar”, “Şirin owazlar”, “Saýrak bilbiller”, “Kalba siňen owazlar”, “Hoş owazly nagmalar”, “Kämil ýoluň ussatlary”, “Gel, dutarym, sözleşeli”, “Aýdymlar çemeni”, “Sungata siňen ömürler”, “Bagşy dessan aýdýar”, “Mukamyň syry”, “Hepdäniň owazy” gepleşikleri bar.

Her bir teleýaýlymyň meýilnamasy, adatça, hepdelik düzülýär. Ýöne welin meýilnamanyň 2-3 hepdeligi düzülse, gepleşigi ýazga taýýarlamak ýeňil bolýar. Gepleşigi ýokary hilli taýýarlamaga mümkinçilik berýär.

Meýilnamada haýsy temadan ýazgy edilip, surata düşürmelidigi anyklanylýar. Gepleşiğiň guralmaly ýeri we wagty kesgitlenilýär.

Her bir gepleşik dowamlylygyna görä kadrlara bölünýär. Gepleşikde temasyna görä, 2-den 6-a çenli kadr bolýar.

Teleýaýlymlaryň ählisinde-de işiň guralyşy şu kysymda alnyp barylýar.

Meýilnama bir hepde oňünden baş redaktoryň ýolbaşçylygynda bölüm müdirleriniň gatnaşmagynda tassyklanylýar.

Meýilnama tassyklanylansoň, redaktor meýilnama boýunça gepleşiğiň tekstini ýazmaga girişýär. Tekst dürli temadan we döwrüň talabyna bap gelýän temadan ýazylýar.

Teleýaýlymda gyssagly hem adaty temalardan gepleşikler taýýarlanylýar.

Gepleşikleriň surata düşürilişi

Gepleşikleriň surata düşürilişi, esasan, iki hili ýagdaýda alnyp barylýar.

Birinjisi, gepleşikler studiýada ýazgy edilýär. Bu ýagdaýda gepleşigi taýýarlamak üçin redaktordan başga-da, režissýordan, ses režissýordan, administratorndan, teleoperatorlardan, tehniki işgärlerden, hudožnikden, serenjam berijiden ybarat topar düzülýär.

Topara, esasan, režissýor ýolbaşçylyk edýär. Bu hili ýagdaýda redaktor çykyş etdirjek adamsy bilen önünden gepleşýär. Çykyşyň mysaly mazmuny bilen tanyşýar. Belliklerini aýdyp, çykyş etjek adamy ýazga taýýarlaýar. Ýazgynyň geçirjek günü bellenilen wagtda çykyş etjek adamy ýazga çagyryýar.

Gepleşikler studiýadan daşgary, gepleşigiň taýýarlanyljak obýektinde hem surata düşürilýär. Beýle ýagdaýda-da, gepleşigi taýýarlamak üçin studiýada surata düşülişiniňki ýaly ýörite topar düzülýär.

Režissýor surata düşüriljek ýeri gözden geçirýär. Teleoperatorlaryň işlemegi üçin ähli mümkinçiligiň bolmagyny gazanýar. Çykyş etjek adamlaryň ýerli-ýerinde bolmagynyň, teleenjamlaryň gepleşik taýýarlanyljak ýere wagtynda eltilmeginiň aladysyny edýär.

Studiýanyň ýazga taýýarlanylşy

Studiýaýany ýasga taýýarlamakda hudožnigiň üstüne jogapkärli wezipeler ýüklenilýär. Hudožnik ýazgy boljak

güni studiýany gepleşik geçirmäge taýýarlaýar. Studiýa, eger-de ýazga bir adam gelýän bolsa, bir hili ýagdaýda, eger-de köpçülik bolnup gelinýän bolsa, onda başgarak görnüşde taýýarlanylýar.

Hudožnik gepleşigiň temasyna, mazmunyna görä studiýany bezeýär. Bezeg işleri gepleşigiň temasyna laýyk getirilse, onda şeýle gepleşik teletomaşaçynyň ünsüni özüne çekýär. Gepleşik gyzykly bolup, uzak wagtlap ýatda galýar.

Studiýada gepleşik taýýarlanylanda, režissýoryň hem üstüne uly wezipeler ýüklenilýär. Ol hudožnik bilen birlikde çykyş etjek adamlaryň egin-eşigine seredýär, olaryň nirede oturmalydygyny görkezýär. Ýerli-ýerinde oturan adamlaryň, soňra ýazgy wagtynda özlerini nähili alyp barmalydygyny düşündirýär.

Kassetanyň timarlanylşy

Gepleşik surata düşürilip bolnansoň, timarlaýyş otagynda gepleşik tehniki işgär tarapyndan redaktoryň gatnaşmagynda surata düşürilen kassetadan başga bir kasseta göçürilip timarlanylýar. Soňra redaktor režissýoryň gatnaşmagynda gepleşigi gutarnykly taýýarlamaga girişýär. Saz bezegi-de ýerine ýetirilýär. Gepleşigiň haýsy ýerinde haýsy sazy bermelidigi anyklanylýar.

Gepleşik taýýar bolansoň, redaktor gözden geçiriji bilen bilelikde, gepleşige boýdan başa seredýär. Şondan soň gepleşik gözden geçirmek üçin bölüm müdirine, baş redaktora, telewideniýeniň başlygyna berilýär.

Gepleşik gutarnykly taýýar bolanson, hödürnama ýazylyp, ýazgyly kasseta ýaýlyma goýberiş bölümüne tabşyrylýar. Hödürnamada gepleşigiň ýaýlyma gitjek günü, wagty, gepleşigiň gysgaça mazmuny, dowamlylygy, redaktorynyň, operatorynyň, ses režissýorynyň familiýalary görkezilýär.

Radioýaýlymyň hödürnamasyndan tapawutlylykda teleýaýlymyň hödürnamasynda gepleşigiň başlanýan hem gutarýan belgileri örän takyk goýulýar.

Ýaýlyma goýberiş bölümi

Telegeleşik ýaýlyma goýberiş bölümüniň kompýuterinde bölüm müdiri we redaktory tarapyndan barlanylyp kabul edilýär. Barlanylyp alnan gepleşik bellenilen möhletde teleýaýlyma goýberilýär.

Gepleşik ilkinji gezek teleýaýlyma gidende, eger bellik bar bolsa, düzedilýär we gepleşik tä ikinji gezek ýaýlyma gidýänçe, redaktoryň gözegçiliginde hem jogapkärçiliginde bolýar.

Ikinji gezek teleýaýlyma gitmeli gepleşige-de hödürnama ýazylýar. Hödürnamanyň ýüzünde jogapkär ýolbaşçynyň rugsat berýän goly bolýar, gepleşigiň tehniki tarapdan ýaýlyma ýaramlydygy barada bellik edilýär.

Redaktor telegeleşik ikinji gezek ýaýlyma gidende-de jogap berýär.

Gepleşigiň başga ýerde geçirilişi

Käbir gepleşik studiýanyň özünde däl-de, tema boýunça saýlanylyp alnan başga bir obýektde guralýar. Gepleşik şol ýerde surata düşürilýär.

Gepleşigi başga ýerde geçirmek üçin, ilki bilen tema boýunça haýsy obýekti saýlap almalydygy kesgitlenilýär. Gepleşikde kimleriň çykyş etmelidigi-de öňünden anyklanylýar. Gepleşigiň guralmaly senesi, wagty bellenilýär.

Şunuň bilen birlikde, başga ýerde gepleşik ýazmaga haýsy redaktoryň, operatoryň, režissýoryň, tehniki işgäriň gitmelidigi-de öňünden belli edilýär. Eger uly bolmadyk gepleşik ýa-da gysgajyk söhbetdeşlik taýýarlamaly bolnanda, redaktor telekamera hem-de ulaga talapnama ýazýar. Şondan soň redaktor ýanyna bir teleoperator, režissýory, tehniki işgäri alyp, gepleşik guramaly ýere (obýekte) barýar we şol ýerde gepleşigi surata düşürýär.

Eger guramaly gepleşik uly göwrümlü bolsa, onda 2-3 ýa-da 4-5 telekameraly ýöriteleşdirilen göçme teleýazgy ediji ulaga talapnama ýazylýar we gepleşik guralmaly ýere uly topar bolnup gidilýär.

Taýýarlanylýan gepleşik soňra başga kasseta göçürilip timarlanylýar we gözden geçirijiler (redaktor, bölüm müdiri, teleýaýlymyň başlygy) rugsat berensoňlar, hödürnama ýazylyp, ýaýlyma goýberiş bölüminiň kompýuterine geçirilýär.

Teleýaýlymda önümçilik maslahaty

Her bir teleýaýlymda önümçilik maslahaty (“Letuçka”) geçirilýär. Ol, adatyça, hepdede bir gezek bolýar. Önümçilik maslahatyna teleýaýlymyň ýolbaşçylary, ähli döredijilik işgärleri gatnaşýar.

Ozalyndan bellenen synçylar çykyş edip, bölümleriň teleýaýlyma beren gepleşiklerine baha berýär. Radioýaýlymyň önümçilik maslahatyndan tapawutlylykda, teleýaýlymyň önümçilik maslahatynda gepleşikleriň diňe bir many-mazmunyna däl, eýsem tehniki taraplaryna-operatorlaryň, ses režissýorlaryň, hudožnigiň işlerine-de baha berilýär.

Önümçilik maslahatynda hepdäniň dowamynda ýaýlyma goýberilen telegepleşikleriň şowly ýa-da gowşak çykanlary bellenilip, geljekde gepleşikleriň hilini gowulandyrmak üçin görülmeli çäreler barada aýdylýar. Synçylar telegepleşikleri taýýarlamakda, ýaýlyma bermekde ýol berlen säwlikler barada köpräk durup geçseler, ses režissýoryň gepleşigi aýdym-saz bilen bezemekdäki hyzmatyna, operatoryň, hudožnigiň işlerine baha berip, peýdaly maslahatlar bilen çykyş etseler, önümçilik maslahatynyň netijeliligi, şonça-da ýokary bolýar. Sebäbi guramaçylykly hem aç-açanlyk, ýokary işjeňlik ýagdaýynda geçen önümçilik maslahaty döredijilik hem tehniki işgärler üçin uly mekdep hasaplanylýar.

Teleýaýlymyň önümçilik maslahatynyň soňunda ýolbaşçylar çykyş edip, geljekki hepdede öňde durýan wezipeleri kesgitleýärler.

IV. TÜRKMEN DÖWLET HABARLAR (TDH) GULLUGYNYŇ ÖNÜMÇILIK IŞI (*TDH-niň döreyiş hem ösüş taryhyndan*)

Türkmen döwlet habarlar (TDH) gullugy habar beriş serişdeleriniň möhüm görnüşleriniň biridir. 1918-nji ýylda РОСТА (Российское телеграфное агентство) döredilýär. Ol 1925-nji ýylda bütinsoýuz agentlige öwrülýär. 1935-nji ýylda РОСТА ýatyrylyp, täze ТАСС (Телеграфное агентство Советского Союза) agentligi işläp başlaýar.

Şeýlelikde, ТАСС ähli soýuz respublikalaryň merkezi informasion organy bolup, ähli agentlikleriň işine ýolbaşçylyk hem gözegçilik edýär. Onuň wezipesi şu aşakylardan ybaratdyr:

1. Ýurduň ähli territoriýasy boýunça möhüm syýasy, ykdysady, medeni wakalar barada resmi habarlary, fotosuratlary taýýarlamak.
2. Daşary ýurtlardaky möhüm wakalar barada informasion materiallary, fotosuratlary taýýarlamak.
3. Ýurduň ähli territoriýasyndaky gazet-žurnallaryň redaksiýalaryna, teleradio informasion materiallaryny, fotosuratlaryny ýaýratmak.

ТАСС-ыň gurluşyna laýyklykda, ähli respublikalarda bolşy ýaly, Türkmenistanda hem habar beriş serişdeleriniň bir görnüşi hökmünde Türkmenistan telegraf agentligi (Türkmen TAG) döredilipdi. Bu resmi organ aslynda Türkmenistan MIK-niň we Halk komissarlar komitetiniň karary esasynda 1925-nji ýylyň 12 –nji dekabrynda döredilipdi.

Türkmen TAG döredilen gününden başlap, respublikanyň habar beriş serişdelerini resmi materiallar, dürli temadaky habarlar, fotosuratlar bilen üpjün etmekte uly rol oýnady. Onuň 30-njy hem 40-njy ýyllarda, esasan-da Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda bitiren hyzmaty has-da uly.

Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda respublikada Türkmenistan telegraf agentliginiň- Türkmen TAG-yn “TASS oknolaryny” çap edip çykarmagy-da uly ähmiýete eýedir. Bu iş Türkmenistan halk komissarlar Sowetiniň 1941-nji ýylyň 12-nji noýabryndaky karary esasynda guralyp başlanypdy we tä uruş gutarýança dowam edipdi. Şol döwürde “Oknolaryň” möhüm syýasy-wagyz edijilik ähmiýetiniň bardygy nazara alnyp, olaryň wagtly-wagtynda çykyp durmagy üçin zerur bolan kagyz we maliýe serişdeleri bilen üpjün edip durmak barada alada edilýärdi.

“Oknolaryň” suratlaryny respublikanyň hudožnikleri çekýärdiler, şol suratlara degişli tekstler çap şrifti görnüşinde ýazylýardy. Şeýle usulda taýýarlanýan “oknolaryň” nusgasy soňra çaphanada köp tiraž bilen çap edilip çykarylýardy. “Oknolaryň” köp ekzemplýary Türkmenistan kitap palatasynyň “Plakatlar” gaznasynda saklanylýar. “Oknolaryň” iň soňky sany 1945-nji ýylyň 29-njy aprelinde çykypdyr.

“Oknolaryň” esasy tematikasy German faşizmine garşy alnyp barlan azat edijilik göreş, Goşunyň duşmana urýan zarbalary, esgerleriň söweş edermenligi, tylda adamlaryň gahrymançylykly zähmetidi. Şunuň bilen birlikde, suratlarda faşistik garakçylaryň ýigrenji keşbi, talaňçylygy, ejize ganymlýgy-da paş edilip görkezilýärdi.

“Oknolardaky” tekstler köplenç türkmen hem rus dillerinde berilýärdi. Şeýlelikde, “oknolaryň” üç ýarym ýylyň dowamynda 300-e golaý sany çykypdyr. Olaryň her biri-de möhüm we derwaýys meseleleri täsirli suratlar hem ýiti sözler bilen öz wagtynda şekillendirip durupdyr.

Türkmen TAG-yň “oknolaryny” çykarmaga hudožnikler Daneşwar, Melniçuk, Žaýçkin, Ponomarew we başgalar gatnaşypdyr.

Agentlik habar beriş serişdeleriniň ählisini, möhüm syýasy, ykdysady, medeni wakalar hem-de welaýatlar boýunça dürli temadaky informasion materiallar, fotosuratlar bilen üpjün edýär.

1972-nji ýyldan TürkmenTAG-yň gurluşy üýtgedilip, Türkmeninforma öwrülýär. Şeýlelikde, agentlikde bölümleriň sany köpeldilýär, taýýarlanylýan materiallaryň möçberi artýar.

Ýurt Garaşsyzlygynyň ilkinji ýyllarynda Türkmeninformyň-da gurluşy üýtgedilip, Türkmenprese öwrülýär. Maddy-tehniki bazasy gowulandyrylýar. Materiallar milli dilde taýýarlanylýar. Agentligiň taýýarlaýan materiallary teletäpyň üsti bilen redaksiýalara ýetirilýär.

XXI asyryň başlaryndan Türkmenpresiniň ýerine Türkmen döwlet habarlar (TDH) gullugy döredilýär. Gulluk öz işini wakalara gyzgyny bilen seslenmek we dürs baha bermek, ynandyryjylyk, ýokary hillilik ýörelgelerini goldanyp guraýar. Sosial-syýasy, ykdysady, medeni babatda ýurtda amala aşyrylýan düýpli özgertmeleri, bazar ykdysadyýetine geçmegiň ýollaryny beýan etmekde Türkmen döwlet habarlar gullugynyň hyzmaty uly.

Türkmen döwlet habarlar gullugy diňe informasion materiallary däl, ýurtda geçirilýän ähli özgertmeleriniň usullaryny çynlakaý seljerýän makalalary hem taýýarlaýar. Şeýlelikde, gullugyň habarlar mekdebi, özboluşly ýol-ýörelgesi kemala geldi.

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň we baky Bitaraplygynyň özboluşly sene ýazgysynyň döredilmegi gullugyň ileri tutulýan wezipeleriniň biridir. Bu sene ýazgysy TDH-niň “Türkmenistanyň täzelikleri” hepdelik neşirinde beýan edilýär. Türkmen, rus, iňlis dillerinde çap edilýän hepdelik ýurduň içersinde hem, Reýter, ITAR-TASS we IRNA ýaly dünýäniň esasy habarlar agentlikleriniň kanallary boýunça-da ýaýradylýar. Bulardan başga-da, TDH gullugynyň habarlary Internet ulgamyndan peýdalanýanlaryň ählisi üçin elýeterlidir, onda gullugyň öz sahypasy bar.

TDH gullugy ECONA (EKO gatnaşyjy ýurtlaryň habarlar agentligi), ACSNA (häzirki ýurtlaryň täzelikler agentligi) ýaly sebit boýunça habarlar guramalarynyň işine hem gatnaşýar. Ýakyn wagtda Hytaýyň “SINHUA” täzelikler agentligi bilen-de habarlary yzygiderli alyşmak üçin gatnaşygy ýola goýmak göz önünde tutulýar.

Beýik Galkynyş eýýamynda TDH gullugynyň önünde has-da uly wezipeler durýar. Gulluk ýurdumyzyň ähli pudagyna degişli informasion materiallary çap etmek bilen birlikde, uly göwrümlü kitaplary-da neşir etmegini dowam etdirýär. Ol kitaplarda bolsa Garaşsyz ýurdumyzyň sene ýazgylary beýan edilýär.

Giriş

Türkmen döwlet habarlar (TDH) gullugy resmi edaradyr. Ol habar beriş serişdeleriniň ählisini resmi habarlar bilen üpjün edýär. Onuň gyzykly döreyiş taryhy bar. Agentlik uzak we taryhy ýoly geçdi. Onda uruşdan soňky ýyllarda Aşyrmyrat Goşayew, Gürgen Myradow, Akmyrat Mämmedow, Mämmet Orusow, Lýudmila Glazowskaýa, Kakamyrat Ballyýew, Jeren Taimowa dagy ýolbaşçy wezipelerde işlediler. Häzirki wagtda TDH gullugynyň başlygy B.Amansaryýewdir.

TDH gullugy (agentligi) ýurdumyz boýunça resmi habarlary- Ministrler Kabinetiniň mežlislerinden, hormatly Prezidentimiziň geçirýän duşusyklaryndan, daşary ýurtlara hem ýurt içerisindäki saparlaryndan, ýurt hem halkara derejelerdäki dürli çärelerden materiallary taýýarlaýar. Şeýle hem Prezidentiň Permanlarydyr Kararlaryny bir tekstda berýär. Merkezi gazetleri, radiony hem telewideniýeni resmi habarlar, fotosuratlar bilen üpjün edýär. TDH gullugynyň materiallaryndan welaýat, şäher gazetleri-de peýdalanýar.

TDH gullugy habarlarda säwliklere, ýalňyşlyklara ýol bermezligi üçin ähli neşirler hem teleradio üçin resmi materiallary bir tekstda operatiw taýýarlaýar. TDH gullugy, şunuň bilen birlikde, ýurduň welaýatlaryndan ýerli habarlary hem fotosuratlary-da berýär.

Materiallaryň meýilnamalaşdyrylyşy

TDH gullugynda resmi materiallar gündelik, ýerli materiallar hem hepdelik meýilnamalaşdyrylýar.

Resmi materiallaryň gündelik meýilnamalaşdyrylmagynyň sebäbi, olar günübirin operativ berilýär. Ýurduň Prezidentiniň sözlän sözleri, çykyşlary, daşary ýurtlardan gelen myhmanlary kabul edişi hakyndaky materiallar, dürli çäreler, baýramçylyklar mynasybetli gutlaglar günübirin taýýarlanylýar.

Ýurduň Prezidentiniň walaýatlara aýlanmagy, duşuşyklary baradaky habarlar operativ berilýär. Resmi materiallaryň möçberi, fotosuratlaryň sany şol gün irden gazetleriň redaksiýalaryna, teleradio ýaýlymlaryna habar berilýär.

Ýurduň içinden dürli temadaky habarlar hepdelik meýilnamalaşdyrylýar. TDH gullugynyň welaýatlardaky habarçylary ykdysadyýet, oba hojalyk, medeniýet, sosial-durmuş meselelerinden materiallary taýýarlaýar.

Resmi fotosuratlar örän operativ taýýarlanylýar we şol gün habar beriş serişdelerine ýetirilýär. Gazetleriň redaksiýalaryna şol gün irden resmi fotosuratlaryň näçesiniň beriljekdigi, olaryň möçberi habar berilýär.

Habarçylar bölümi

TDH gullugynyň her welaýatda bir habarçysy bolýar. Olar özleriniň bolýan welaýatyndan dürli temadaky ýerli materiallary taýýarlaýarlar.

Welaýatlardaky habarçylaryň wezipesi şu aşakylardan ybarat:

1. Ýurduň daşary hem içeri syýasatyna degişli materiallary taýýarlamak.

2. Halk hojalygynyň dürli pudagyndan materiallary ýazmak.

3. Möhüm temadan habarlary operatiw bermek.

TDH gullugynyň welaýatlardaky habarçylary özleriniň meýilnamalary boýunça işleýärler. TDH gullugynyň welaýatlardaky habarçylaryndan başga, agentligiň apparatynyň özünde-de 2-3 sany habarçysy bar. Şolaryň biri materiallary rus dilinde ýazýan habarçydyr.

TDH gullugynyň habarçylarynyň wezipesi ýurt boýunça geçirilýän çärelerden, ýygnaklardan, mežlislerden operatiw materiallary taýýarlamakdyr.

Terjime we fotosurat bölümleri

TDH gullugynda materiallar türkmen hem rus dillerinde taýýarlanylýar. Agentlikde terjime bölümi bolup, onda tejribeli terjimeçileriň birnäçesi işleýär. Materiallar, esasan-da resmi materiallar rus dilinde taýýarlanylýp, terjimeçiler tarapyndan türkmen diline geçirilýär.

Şeýlelikde, bölümdäki terjimeçiler habar beriş serişdeleriniň ählisi üçin gutarnykly bir teksti taýýarlaýarlar. Materialyň şeýle usulda taýýarlanylmagy habar beriş serişdelerinde çap edilýän resmi materiallarda faktlaryň hem sanlaryň dürli hili görkezilmeginiň önüni almaga ýardam berýär.

TDH gullugynda fotosurat bölümi-de bar. Bölüm resmi hem tematiki fotosuratlary taýýarlaýar. Bölümde fotohabarçylar bolup, olar ilkinji nobatda habar beriş serişdelerini operatiwlikde resmi fotosuratlar bilen üpjün edýärler.

Goýberiş bölümi

TDH gullugynda 2 sany goýberiş bölümi- türkmen hem rus dillerindäki goýberiş bölümleri bar. Materiallar ilki başda rus dilinde taýýarlanylýar. Soňra şol materiallar türkmen diline geçirilýär. Goýberiş bölümindäki türkmen hem rus dillerindäki materiallar degişli neşirlere ýetirilýär. Türkmen dilindäki materiallar milli dildäki gazet-žurnallaryň, rus dilindäki materiallar hem rus dilindäki gazet-žurnallaryň redaksiýalaryna iberilýär.

Teleradio ýaýlymlaryna hem türkmen we rus dillerindäki habarlar goýberilýär. Türkmen hem rus dillerindäki goýberişler habar beriş serişdelerini iki dildäki materiallar bilen üpjün edýär.

TDH gullugynyň neşir işleri

TDH gullugynyň “Türkmenistanyň täzelikleri” neşiri çykýar. Gazet türkmen, rus, iňlis dillerinde neşir edilýär. Bu hepdelik neşirde hepdeňiň dowamyndaky resmi hem dürli temadaky ýerli materiallar ýerleşdirilýär. Olaryň hemmesi hem gazetlerde çap edilen materiallardyr.

“Türkmenistanyň täzelikleri” neşirinde resmi hem tematiki fotosuratlar hem berilýär. Resmi, ýerli tematiki materiallary, fotosuratlary TDH gullugynyň ýörite bölümi “Türkmenistanyň täzelikleri” neşiri üçin taýýarlaýar.

“Türkmenistanyň täzelikleri” neşiriniň çykmagy bilen, Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň, baky Bitaraplygynyň özboluşly sene ýazgysy döredildi. Hepdelik neşirdäki materiallar dünýäniň uly agentlikleri- REYTER,

ITAR-TASS, IRNA ýaly habarlar agentlikleriniň kanallary boýunça-da ýaýradylýar.

TDH gullugy Garaşsyz ýurdumyzda Beýik Galkynyş eýýamynyň sene ýazgylaryny beýan edýän uly göwrümlü kitaplary hem neşir etmegi ýola goýdy.

Türkmen döwlet habarlar (TDH) gullugynda önümçilik maslahaty

Her hepdäniň başynda TDH gullugynda önümçilik maslahaty geçirilýär. Önümçilik maslahatyna TDH gullugy boýunça bölümleriň başlyklary gatnaşýar. Önümçilik maslahatyny Türkmen döwlet habarlar gullugynyň başlygy ýa-da onuň orunbasary alyp barýar.

Maslahatda bölümleriň bir hepdäniň dowamyndaky işine baha berilýär. Habarçylaryň material taýýarlaýşyndaky, terjime işleriniň, fotosuratlar bilen üpjün edilişindäki şowly işler bilen bir hatarda, ýol berlen nogsanlyklar hakynda-da aýdylýar. Kemçilikleri düzetmegiň ýollary salgy berilýär.

Önümçilik maslahatynda göýberiş bölümünde, neşir işlerinde operatiw işleniş, welaýatdaky habarçylaryň materiallary çalt hem gyssagly berişleri, umuman taýýarlanylýan materiallaryň hili hakynda-da gürrüň edilýär. TDH gullugynda işi mundan beýläk-de gowulandyrmak hakynda özara pikir alşylýar. Has netijeli işlemegiň ýollary gözlenilýär.

Önümçilik maslahatynyň ahyrynda TDH gullugynyň başlygy geljekki hepdede öňde duran wezipeler hakynda aýdýar.

* * *

Türkmenistan döwletiniň Garaşsyz bolmagy bilen habar beriş serişdeleriniň guramaçylyk hem köpçülik işlerini alyp barmakdaky mümkinçiligi-de artdy. Metbugatda, telewideniýede hem radioda žurnalistleriň işjeňligi bilen guramaçylyk- köpçülik işlerini yzygiderli geçirip başlamak ýola goýuldy. Habar beriş serişdelerinde guramaçylyk- köpçülik işleriniň talaba laýyk guralmagy gazet-žurnallarda çap edilýän materiallaryň , telewideniýede hem radioda taýýarlanylýan gepleşikleriň operatiwligine hem hiline oňaýly täsir edýär. Okyjlar, teletomaşaçylar hem radiodiniňleijiler üçin guramaçylyk - köpçülik işleriniň dürli görnüşleri bar:

Göçme redaksiýalar. Munuň özi gazetleriň redaksiýalarynyň döredijilik işgärleriniň okyjylar köpçüligi bilen gös-göni iş üstünde duşuşmagydyr. Munuň üçin redaksiýalaryň bölüm müdirlerinden, baş redaktordan, onuň orunbasaryndan, şeýle hem uly habarçylardan ybarat düzümde ýörite topar düsülip, etraplara, welaýatlara, şeýle hem zawod-fabriklere, guramalara barylýar. Toparyň düzümine tanymal şahyplar-da, bagşylar-da goşulýar.

Göçme redaksiýalaryň maksady:

1. Okyjylar bilen ýüzbe-ýüz duşuşykda gazet baradaky pikirlerini bilmek. Şeýle hem gazetini mundan beýläk-de gowulandyrmakdaky arzuw-tekliplerini diňlemekdir.
2. Okyjylar bilen duşuşyk mahalynda ýerlerde alnyp barylýan zähmet hem medeni üstünliklere göz

ýetirmekdir. Okyjylaryň ýol berilýän kemçilikler hakdaky gürrüňlerini diňlemek hem-de bu barada degişli netijeleri çykarmakdyr.

Göçme redaksiýalary guramakdaky talaplar:

1. Göçme redaksiýalary guramak üçin ýörite awtobusy taýar etmeli.

2. Göçme redaksiýany mümkin bolsa ýakyndaky etraplarda geçirmeli

3. Etrapyň häkimliginiň ýolbaşçylaryndan şeýle hem hojalygyň ýolbaşçylaryndan wekiller gatnaşdyrylýar.

4. Göçme redaksiýanyň geçiriljek günü öňünden habar berilýär.

Göçme redaksiýalaryň geçirilişi:

1. Bu çäräni häkimligiň wekili açýar hem-de göçme redaksiýanyň düzümindäki adamlar bilen okyjylary tanyşdyrýar.

2. Soňra redaksiýanyň wekillerinden baş redaktora ýa-da onuň orunbasaryna söz berilýär. Ol gazetiň redaksiýasynyň işi hakynda, gazetiň mazmunyny hem-de hilini gowulandyrmak barada alnyp barylýan işler hakynda gürrüň berýär.

3. Ondan soňra sowal-jogaplara başlanýar. Sowallara göçme redaksiýanyň ýolbaşçysy jogap berýär. Sowal-jogap mahalynda, eger-de mesele etrap hakynda barýan bolsa, onda oňa etrabyň ýolbaşçysy jogap berýär.

4. Duşuşyk mahalynda okyjylar tarapyndan orta atylan meseleleriň-de, sowallaryň-da biri hem jogapsyz ýa-da ünsüz galdyrylmaýar. Özara gürrüňdeşlikde berlen sowallar hem jogaplar hasaba alynýar. Duşuşygyň protokolyň beýanyny redaksiýanyň wekilleriniň biri ýazýar.

5. Sowl-jogapdan soň, eger isleg bildirilse, okyjylaryň çykyşlary-da guralýar. Ol gazet barada öz pikirini doly beýan edýär.

6. Göçme redaksiýanyň guralyşynda birtaraplaýynlyga ýol berilmez ýaly şahyrlara-da söz berilýär. Olar öz goşgusyny okaýar. Göçme redaksiýanyň düzümi bilen şol ýere baran bagşy ýa-da estrada aýdymçysy konsert hem berýär.

Göçme redaksiýa guralandan soňky çäreler.

Göçme redaksiýa etraplardan dolanyp gelenden soň, ol ýerde bolan söhbetdeşligi, gürrüňleri, gozgalan meseleleri redaksiýanyň beýleki agzalaryna hem mälim edilýär. Munuň özi redaksiýanyň işindäki kemçiliklere göz ýetirmäge mümkinçilik berýär. Göçme redaksiýanyň ýylda näçesiniň guralmalydygyny, haýsy etrapda, haýsy hojalykda geçirilmelidigini döwrüň möhüm syýasy, ygtybarly wakalary, meseleleriň wajyplygy, galyberse-de redaksiýanyň mümkinçiligi salgy berýär.

Okyjylar konferensiýasy

Göçme redaksiýalardan tapawutlylykda okyjylar konferensiýasyny bir ýa-da iki adam geçirýär. Konferensiýany geçirmek üçin redaksiýanyň diwanyndan gelen wekil (baş redaktor, onuň orunbasary, redkollegiýa geňeşiniň agzasy- haýsam bolsa biri) ýerlerdäki öz habarçysy bilen ozalyndan bellenen ýere gelýär. Umuman, okyjylar konferensiýasy welaýat, etrap merkezlerinde, daýhan birleşiklerinde ýa-da guramalarda geçirilýär.

Okyjylar konferensiýasyny geçirmäge etrabyň häkimliginden hem bir adam gatnaşýar.

Okyjylar konferensiýasynyň geçirilişi:

1. Okyjylar konferensiýasynyň geçiriljekdigi (radiouzelleriň ýa-da bildirişleriň üsti bilen) öňünden habar berilýär.
2. Okyjylar konferensiýasyny ýerli ýagdaýa görä, häkimligiň wekili açýar we redaksiýanyň wekiline söz berýär.
3. Redaksiýanyň wekili gazet barada gürrüň berýär hem-de geljekki wezipeler bilen okyjylary tanyşdyr.
4. Sowal-jogap alşylýar.
5. Häkimligiň wekili okyjylar konferensiýasyny jemleýär we redaksiýanyň wekiline minnetdarlyk bildirýär.
6. Okyjylar konferensiýasynyň geçirilişi barada protokol düzülýär. Protokolda okyjylar tarapyndan berlen sowallar hem jogaplar jikme-jik görkezilýär.
7. Redaksiýanyň wekili protokolyň bir nusgasyny alyp, redaksiýa gelensoň, ony ähli işgärler bilen tanyşdyrýar. Protokol redaksiýanyň geljekki wezipeleri üçin iş gözükmese bolup hyzmat edýär.

Metbugat konferensiýasy hem brifingler

Metbugat konferensiýasy – guramaçylyk- köpçülik çäreleriniň biri. Ol esasan döwlet ähmiýetli uly wakalardan

soň (meselem, döwlet ýolbaşçysy bilen bolan duşuşyklar, gepleşikler) geçirilýär. Metbugat konferensiýalary haýsam bolsa bir tema boýunça döwlet ýolbaşçylary ýa-da ministrler, döwlet guramalarynyň ýolbaşçylary bilenem geçirilip bilner.

Metbugat konferensiýasynda döwlet ýolbaşçysy geçirilen duşuşyklaryň ýa-da gepleşikleriň mazmuny, ol duşuşyklaryň, gepleşikleriň özünde galdyran täsiri, ähmiýeti hakda gysgajyk gürrün berýär. Metbugat konferensiýasyna gepleşiklere ýa duşuşyklara näçe ýurt gatnaşan bolsa, şol ýurtlaryň ýolbaşçylary hem gatnaşýarlar. Olar özlerinde galan täsirler barada gezekli-gezegine gürrün berýärler. Žurnalistler bilen sowal-jogap alşýarlar.

Ýurt boýunça haýsam bolsa bir möhüm tema hakynda geçirilen metbugat konferensiýasynda bolsa, ýokarda belleşimiz ýaly, döwlet ýolbaşçysy ýa-da şol pudak boýunça jogap berýän beýleki ýolbaşçy çykyş edýär.

Metbugat konferensiýasynyň birinji resmi böleginden soň, sowal-jogap alyşmalara giň orun berilýär. Konferensiýa gatnaşyçylar sowallaryny hat üsti bilen ýa dil üsti bilen berýärler.

Metbugat konferensiýasynda sowallary hem jogaplary mümkin bolsa gysga, manyly guramaly. Temadan daşlaşmaly däl.

Brifing – gysgajyk metbugat konferensiýasy diýmekdir. Brifing doly möçberli geçirilýän metbugat konferensiýasyndan wagtyň çäkliligi, giň temanyň gysgaldylmagy bilen tapawutlanýar.

Brifing, esasan-da İçeri işler hem-de Daşary işler ministrliklerinde operatiw alnyp barylýan çäreler barada gyssagly habar bermek maksady bilen guralýar.

Brifing – jenaýat işleri ýa-da başga operatiw işleri barada-da habar bermek maksady bilenem guralýar. Brifingde hem sowal-jogap alşylýar. Oňa gatnaşýan žurnalistler diňe gysgajyk maglumat alyp bilýärler.

Näme üçin brifingler köplenç İçeri işler ýa-da Daşary işler ministrliklerinde guralýar? Sebäbi bu ýerde tanyşmak üçin diňe operatiw maglumatlar berilýär. Köp adam çylşyrymly jenaýat işlerine düşünmeýär. Şonuň üçin brifingde gysgajyk operatiw informasiýa bermek bilen çäklenilýär.

Habar beriş serişdelerinde raýatlaryň kabul edilişi

Raýatlar habar beriş serişdelerine dil üsti bilen ýa-da ýazmaça şikaýat bilen ýüz tutup bilýärler. Olaryň ýazmaça şikaýatlary hasaba alnyp, degişli bölümlere geçirilýär.

Ýazmaça şikaýat bilen ýüz tutan raýata metbugatyň degişli bölümü öz möhletinde netije çykaryp, awtora jogap berýär. Eger-de, raýat redaksiýa dil üsti bilen ýüz tutsa, onda raýatdan ýazmaça hat alnyp galynýar hem-de degişli bölümde hasaba alnýar. Ondan soň degişli netije çykarmak üçin raýatyň haty degişli guramalara iberilýär.

Habar beriş serişdeleriniň ministrlikleriň, pudaklaýyn edaralar hem guramalar bilen aragatnaşygy

Aragatnaşyk dürli ugurlar boýunça alnyp barylýar:

Hat üsti bilen aragatnaşyk. Habar beriş serişdeleri özlerini gyzyklandyrýan meseleler boýunça ministrliklere, pudaklaýyn edaralara hem-de guramalara ýüz tutýarlar. Ýüz tutmaklyk dürli sebäpler hem-de ugurlar boýunça bolup biler:

Birinjiden, haýsam bolsa bir mesele boýunça hünärmeniň maslahatyny ýazdyrmak, redaksiýa gelen hatlara kommentariýa berdirmek ýa-da redaksiýa gowşan haýsydyr bir çylşyrymly materialy okatdyrmak maksady bilen ýüz tutýarlar.

Ikinjiden, aragatnaşyk dil üsti bilenem ýerine ýetirilýär. Munda haýsam bolsa bir mesele boýunça ministrliklere ýa-da pudaklaýyn edaralara, guramalara ýörite gidilýär. Ýa-da telefon arkaly jaň edilýär.

Ministrlikler, pudaklaýyn edaralar, guramalar bilen aragatnaşygyň ähmiýeti uly. Munuň özi, birinjiden, habar beriş serişdeleriniň dürli pudaklaýyn edaralarynyň ýolbaşçylary bilen, hünärmenler bilen aragatnaşygy gowulandyryp, ýazlýan materiallaryň, taýýarlanylýan gepleşikleriň hiline, mazmunyna, formasyna oňaýly täsir etse, ikinjiden, gazet-žurnallaryň redaksiýalarynyň hem-de teleradionyň işlerine dürli ugurlar boýunça hünärmenleri köpräk çekmäge ýardam edýär.

Teleradioda köpçülik-guramaçylyk işlerindäki aýratynlyklar

Habar beriş serişdelerinden radioda hem-de telewideniýede taýýarlanýan gepleşikler özleriniň häsiýeti, diňleýjilere hem-de teletomaşaçylara edýän täsiri bilen tapawutlanýar.

Birinjiden, radioda göýberilýän gepleşikler, şeýle hem telewizorda görkezilýän gepleşikler diňleýjilere hem-de teletomaşaçylara metbugatdaka garanyňda çalt täsir edýär. Gepleşikde alyp baryjynyň ýa-da diktoryň sesi, telewizorda gahrymanlaryň ýüz-keşbi, hereketi uzak wagtlaп ýatda galýar. Ikinjiden, radioda ýa-da telewizorda eşitdirilýän, görkezilýän (meselem, teleoýunlar) diňleýjiniň hem teletomaşaçynyň ýadynda uzak wagtlaп saklanýar. Sahnada görkezilýän obrazlar habar beriş serişdeleriniň beýleki görnüşlerine garanda, uzak wagtlaп ýatda galýar hem-de güýçli täsir edýär. Üçünjiden, emma muňa garamazdan, metbuatyň täsirini peseltmek bolmaz. Metbugat taryh bolup galýar. Näçe ýyl geçse-de, ondan peýdalanyp bolýar. Dördünjiden, metbugaty-da radiony-da, telewideniýeni-de bir-birinden aýralykda göz önüne getirip bolmaz. Çünki olar bir-biriniň üstüni dolduryp, baýlaşdyryp, umumy wagyz-nesihat işini kompleksleýin alyp barýarlar.

Habar beriş serişdelerinde duşuşyklary guramak

Döwlet hem jemgyýetçilik guramalarynyň
ýolbaşçylary, hünärmenler,
tanymal adamlar bilen duşuşyklaryň geçirilişi.

Habar beriş serişdeleri döwlet hem jemgyýetçilik guramalarynyň ýolbaşçylary bilen duşuşyklary zýygiderli geçirip durýarlar. Duşuşyklar gazet-žurnallaryň redaksiýasynda, radionyň hem telewideniýäniň diwanynda geçirilýär. Duşuşykda döwlet hem jemgyýetçilik guramalarynyň ýolbaşçylary alyp barýan işleri barada diňleýjileri tanyşdyrýar. Öňde duran wezipeleri birin-birin nygtaýar.

Duşuşykda diňleýjilere berilýän gürrüňler anyk hem düşnükli bolmalydyr. Ondan her bir diňleýji özüni gyzyklandyrýan maglumatlary alyp bilmelidir. Maglumatlar anyk bolmalydyr. Sebäbi habar beriş serişdeleriniň işgärleri soňra ol maglumatlardan gazet-žurnallar üçin material ýazanlarynda, teleradio üçin gepleşik taýýarlanlarynda peýdalanýarlar.

Duşuşykda sowal-jogaplara aýratyn üns berilýär. Şonuň üçin döwlet hem jemgyýetçilik guramalarynyň ýolbaşçylary diňleýjiniň her bir sowalyna kanagatlanarly jogap bermäge çalyşmalydyr. Habar beriş serişdeleri halk hojalygynyň, ylmyň hem medeniýetiň dürli pudaklarynyň tanymal adamlary, hünärmenleri bilen duşuşyk geçirýärler. Hünärmenler hem-de tanymal adamlar bilen guralýan duşuşyklara gazet-žurnallaryň redaksiýalarynyň, radionyň hem telewideniýäniň degişli bölümleriniň işgärleri gatnaşýarlar. Sebäbi hünärmeniň berýän gürrüňini seljermek, derňemek, degşirmek bu ugurdan taýýarlykly işgärlere başardýar. Şonuň üçin gazet-žurnallaryň redaksiýalarynyň, teleradionyň degişli bölümleriniň redaksiýalarynyň işgärleri gatnaşsa, duşuşyk şonça-da peýdaly hem netijeli bolýar. Habar beriş serişdelerinde bolan duşuşyklar hakynda okyjylar,

diňleýjiler, teletomaşaçylyk habardar bolar ýaly, hasabat materiallary-da çap edilse, teleradioda gepleşikler guralsa maksada laýyk bolar.

Ştatdan daşary bölümler

Merkezi gazetleriň redaksiýalarynyň uly bölümleriniň ýanynda ştatdan daşary bölümler hem döredilýär. Olar bölümleriň işine ýardam berýärler. Haýsy pasylda nähili materialy çap etmelidigi barada maslahat berip durýarlar.

Ştatdan daşary bölümi döretmekde ilki başda onuň düzümi, hünärmenleriň sanawy gözden geçirilýär. Ştatdan daşary bölümiň düzümi, hünärmenleriň sanawy, bölümiň ýolbaşçysy redaksiýa geňeşiň mejlisinde tassyklanylýar. Ştatdan daşary bölümiň ýolbaşçysy abraýly, redaksiýa bilen ýakyn aragatnaşyk saklamaga höwesek alym adamlardan belenilýär. Ol ştatdan daşary bölümiň aýlyk, ýarymýylyk, ýyllyk iş meýilnamalaryny düzýär. Meýilnama boýunça temalary hünärmenlerden kimleriň ýazmalydygyny belleýär we tabşyrygyň ýerine ýetirilmegine gözegçilik edýär. Mundan başga-da, bölümiň işgärleri halk hojalygynyň dürli pudagyna degişli çylşyrymly materiallary okap, öz pikirlerini aýdýarlar. Redaksiýada mahal-mahal hünärmenler bilen duşuşyk guraýarlar, haýsy ugra, haýsy tema üns bermelidigini maslahat berýärler. Bölümiň ýolbaşçysy mümkinçiligine görä, redaksiýada hepdede bir gezek geçirilýän önümçilik maslahatyna (“Letuçka”) hem gatnaşýar

“Türkmenistan” gazetiniň redaksiýanyň oba hojalyk bölüminiň ýanynda geçen asyryň 70-nji ýyllarynda şatdan daşary bölüm döredilip, oňa uzak ýyllaryň dowamynda oba hojalyk ylymlarynyň doktory O. Jumaýew ýolbaşçylyk edipdi. “Türkmenistan” gazetiniň redaksiýasynyň ýanynda şatdan daşary aýal-gyzlar bölümi-de döredilip, oňa taryh ylymlarynyň kandidaty O. Poladowa ýolbaşçylyk edipdi. Bölüm redaksiýanyň “Güneşli ülkämiziň aýal-gyzlary” diýen ýörite sahypasyny taýýarlamağa, aýry-aýry aýal-gyzlaryň çykyşlaryny guramağa, aýal-gyzlardan dürli meseleler boýunça redaksiýa gelýän hatlara syn bermäge, käbirini çapa taýarlamağa kömek edýärdi. Redaksiýada mahal-mahal ýurdumyzyň abraýly, görnükli aýal-gyzlarynyň duşuşygyny guramağa-da ýardam berýärdi.

“Tegelek stoluň” başyndaky söhbediň hem reýdleriň geçirilişi

“Tegelek stoluň” başyndaky söhbet redaksiýada ýygy-ýygydan geçirilýän hem-de okyjylar tarapyndan oňat gyzygyn garşylanylýan çäreleriň biri. Ony geçirmek üçin redaksiýa önünden taýýarlyk görýär. Temasy gözden geçirilýär, tassyklanylýar. Oňa gatnaşjak adamlar kesgitlenýär.

Söhbet ediljek tema laýyklykda adamlar çagyrylýar. Eger mümkin bolsa redaksiýa çagyrylýan adamlar bir ministrlikden ýa-da bir guramadan bolman, ýurduň dürli ýerlerinden bolsa oňat bolýar. Ýolbaşçy işgärler bilen birlikde, hut önümçilikde işläp ýören tejribeli adamlar-da söhbetdeşlige çagyrylmaly. Çagyrylýanlaryň sanyny

kesgitlemek möhümdir. Eger-de, çagyrylanlaryň sany 10-dan köp bolsa, onda işjeň gürründeşligi geçirmekde kynçylyklar döreyär. Sebäbi çagyrylanlaryň her haýsyna aýrtaynlykda söz bermäge, pikirini bilmäge sowallaryna jogap bermäge mümkinçilik bolmaýar.

“Tegelek stoluň” başynda boljak söhbetdeşligiň temasy, wagty öňünden görkezilip, oňa gatnaşjaklara hat iberilýär. Ýa bolmasa telefon arkaly habar berilýär.

“Tegelek stoluň” başyndaky söhbetdeşlige gatnaşjak adam taýyarlyk görüp, eger mümkin bolsa öz çykyşyny ýazyp, redaksiýa öz wagtynda gelmelidir. Söhbetdeşligi redaksiýanyň ýolbaşçylarynyň haýsam bolsa biri açýar. Söhbetdeşlige gatnaşýan myhmanlar bilen žurnalistleri tanyşdyrýar.

Soňra redaksiýanyň ýolbaşçysy gozgaljak tema hakynda durup geçýär hem-de bu meselede redaksiýanyň bölüm müdirine ýa-da ýörite çagyrylan hünärmene söz berýär. Söz berlen adam gozgalýan mesele barada çuň hem-de hemmetaraplaýyn gürrüň berýär.

Ondan soň sorag-jogap alşylýar. Çykyşlar başlanýar. Ýüze çykan sowallara söhbetdeşligi alyp baryjy ýa-da söhbetdeşlige çagyrylan hünärmen jogap berýär. Orta atylan sowallara söhbetdeşlige gatnaşýan beýleki adamlarda jogap berip bilerler.

Söhbetdeşlik baradaky hasabaty redaksiýa haýal etmän çapa taýýarlaýar. Şunda duşuşyga gatnaşan adamlaryň suratlary dürli formada (portret ýa-da köpçülikleýin) bolmalydyr.

Reýdler. Reýdler gazet-žurnallaryň redaksiýalarynyň özleri tarapyndan hem-de habar beriş serişdeleriniň beýleki görnüşleri bilen bilelikde geçirilýär.

Birinjiden, reýdiň maksady hem-de onuň temasy öňünden kesgitlenilýär. Olar möwsümleýin temalara (ýaz ekişine taýýarlyk, ýaz ekişi, pagta ýygymyna taýýarlyk we pagta ýygymy, galla oragy, gök önümleriň ýygymy we ş.m.) bagyşlanylýar. Bularyň hemmesi möwsümleýin reýdlerdir. Möwsümleýin reýdler gysga wagtda hem çalt geçirilmelidir. Şonuň üçin redaksiýa reýdi guramazdan ozal, onuň anyk meýilnamasyny öňünden tassyklap, reýd hakyndaky materialy örän çalt çap etmeli bolýar.

Hemişelik temadaky reýdler (söwda, hyzmat, arassaçylyk we ş.m.) hem örän çalt çap edilmelidir. Sebäbi faktlaryň könelmegi mümkin.

Gazet-žurnalyň reýdi redaksiýanyň diwanyndan ýa-da olaryň ýerlerdäki wekilinden ybarat düzümde bolmalydyr. Reýde redaksiýanyň işgärinden başga-da, welaýatdan ýa etrapdan wekil gatnaşmalydyr.

Ikinjiden, merkezi gazetler welaýat gazetleri bilen-de reýd geçirip biler. Şeýle reýdler geçirilende, merkezi gazetiň redaksiýasy bilen welaýat häkimliginiň redaksiýasy öňünden haýsy tema boýunça reýd geçiriljekdigi barada ylalaşmalydyr. Iki gazetiň wekiliniň gatnaşmagynda reýd geçirilip, bu baradaky material gepleşilip, bir günde çap edilmelidir.

Üçünjiden, merkezi gazetleriň telewideniýe hem-de radionyň işgärleri bilen bilelikdäki reýdi. Reýdleriň bu görnüşinde haýsam bolsa bir tema hakynda ylalaşylyp, gazetiň-de, teleradionyň-da wekilleri gatnaşýar. Üç guramanyň

wekiliniň gatnaşmagynda geçirilen reýd hakynda umumy bir material taýýarlanylýar. Şol material ylalaşyga, laýyklykda, gündizine radioda, agşamyna telewizorda,

ertesi hem gazette berilýär. Reýdiň bu görnüşi täsir edijiligi bilen, ýatda galyjylygy bilen tapawutlanýar.

Dördünjiden, merkezi gazetleri özleri hem (meselem, “Türkmenistan”, “Watan”, “Nesil” gazetleri) bileleşip reýd guraýarlar we bileleşip ýazylan materiallary bir wagtda çap edýärler.

Bäşinjiden, guralýan reýdler haýsam bolsa bir tema bagyşlanylýar, görülen ýa-da synlanylan zatlar bolşy ýaly beýan edilýär. Zoraýakdan “tankyt” etjek bolunmaýar.

Telewideniýede “Işjeň klublaryň”, teleköprüleriň, radioköprüleriň guralyşy

“Işjeň klublary” geçirmegiň esasy maksatlary hem düzgünleri nämenden ybarat? Telewideniýede geçirilýän “Işjeň klublara” sany boýunça-da, käri boýunça-da köp sanly hünärmenler gatnaşdyrylyp, olar bilen gös-göni efirde aragatnaşyk saklanmagy teletomaşalarda uly täsir galdyryýar. “Işjeň klublar” haýsan bolsa bir tema bagyşlanyp ýa-da baýramçylyklar sebäpli-de geçirilýär. Olar belli bir senelere bagyşlanylýp ýa-da durmuşyň öne süren möhüm meseleleri boýunça-da guralýar.

“Işjeň klublara”, ýokarda belleýşimiz ýaly, ýurduň dürli ýerinden dürli kãrdãki adamlar çagyrylýar. Oňa gatnaşýanlaryň sany mümkinçilige görã 10 adama çenli bolup biler. “Işjeň klublar” geçirilende birnäçe kabinalar gurnalyp, onda ýörite adamlar oturdylýar. Kabinalar ýörite telefonlar bilen enjamlaşdyrylýar. Her bir kabinanyň öz telefon belgisi bolýar.

“Işjeň kluby” alyp baryjy adam oňa gatnaşýanlar bilen teletomaçalary tanyşdyrýar. Duşuşygyň maksady hem ähmiýeti hakynda teletomaçylara gürrüň berýär. Ondan soň duşuşyga gatnaşanlara ýeke-yekelikde söz berýär. Duşuşyk göni efirde alnyp barylýandygy sebäpli teletomaçylar kabinalardaky telefon belgileri efirde görkezilensoň, şol belgiler boýunça telefon edýärler hem-de duşuşyga gatnaşýanlaryň islendigine sowal bilen ýüzlenýärler. Telefon arkaly berilen sowallar kabinalardan ýygnalyp, duşuşygy alyp baryja berilýär. Duşuşygy alyp baryjy sowallary gözden geçirip, olary degişli adamlara paýlap berýär hem-de şol sowallara jogap bermegini haýyş edýär.

“Işjeň klublaryň” geçiriljekdigi hakyndaky habar öňünden metbugatda çap edilse has-da täsirli bolýar. Sebäbi teletomaşaçylar “Işjeň klublarda” garaljak mesele hakynda öz oý-pikirini öňünden telewideniýä iberýärler ýa-da telefon arkaly habar berýärler. “Işjeň kluby” alyp baryjy teletomaşaçalardan öňünden gelen hatlar ýa telefon arkaly berlen sowallar bilen-de tanyşdyrýar. Eger-de, olaryň arasyndaky sowallaryň käbirine özi jogap berip bilme, duşuşyga gatnaşýanlaryň öz ugry boýunça haýsan bolsa biriniň jogap bermegini haýyş edýär.

“Işjeň klublaryň” soňunda duşuşykda bolan gürrüňler, sowal-jogaplar jemlenmelidir hem-de netije çykarmak üçin esas edinmelidir. Seýle duşuşyklara metbugat işgäri gatnaşan bolsa, onda bu barada ol gazetde giňişleýin makala bilen çykyş edýär.

Teleköprüler

Teleköprüler dürli ýurtlar bilen göni efirde bir wagtyň özünde gepleşik alyp barmakdyr. Ýurtlaryň wekilleriniň çykyşy, olara berilýän sowallar, jogaplar teletomaçylaryň gözüniň önünde bolup geçýär. Teleköprüler haýsam bolsa bir waka ýa-da bir tema bagyşlanylýar.

Radioköprüler

Ýurduň welaýatlary ýa etraplary bilen efir arkaly gös-göni aragatnaşyk saklamak, haýsam bolsa bir tema boýunça gepleşik guramak- munuň özi ýurduň welaýaty ýa etrapyny gozgalan tema boýunça merkez bilen baglanyşdyrmaga, alnyp barylýan işler boýunça welaýatlardaky ýa etraplardaky ýagdaýlar bilen ähli diňleýjileri tanyşdyrmaga mümkinçilik berýär.

Radioköprüler, onda gozgalýan meseleler, berilýän maglumatlar operatiw häsiýetde bolup diňleýjilere uly täsir edýär.

Teleradiohatlar

Radiohat has irki döwürde, entek telewideniýe döremänkä ýüze çykypdy. Ýerli habarçy uzak örülerdäki çopan goşlaryna gitmezden ozal, çopanlaryň obada ýaşayan maşgalasynyň hal-ýagdaýyny sorayar. Özüniň ýakyn wagtda çopanlaryň ýanyna gitjekdigini duýduryp,

maşgalasynyň adyndan näme aýtmalydygyny sorayar. Habarçy çopanyň aýalynyň, çagalarynyň aýdanyny magnitofon ýazgysyna geçirýär we uzak örüde mal bakyp ýören çopanyň düýp goşuna baranda, ýazgyny oňa eşitdirýär. Çopanyň hem aýalyňa, çagalaryna sargydyny, salamyny magnitofon ýazgysyna geçirýär we uzak örüden gaýdyp gelensoň, çopanyň maşgalasyna eşitdirýär. Şuňa öz wagtynda “radiohat” diýlipdi. “Radiohatyň” 5-6 aýlap oba gelip bilmän, mal zyznda gezip ýören çopan bilen maşgalasynyň aragatnaşygyny ýola goýmakda, hal-ahwal soraşmagynda, biri-biriniň seslerini eşitmeginde öz döwründe uly ähmiýeti bolupdy.

Soňky döwürlerde telewideniýeniň döremegi, tehniki serişdeleriň kämilleşmegi “hatlaryň” dürli görnüşini ýüze çykardy. Teleýaýlymlarynda esgerleriň durmuşy, gulluk edişleri barada wideoşekiller görkezilýär. Soňunda esger öz ene-atasyna ýüzlenip, ýurek joşgunyny aýdýar, salam ýollaýar. Ene-atasy üçin aýdym berilmegini haýyş edýär. Şu hili “hatlar” birtaraplaýyn bolsa-da, “telehat” diýlip atlandyrylýar. Gulluk edip ýören oglunyň keşbini görüp, ýurek arzuwyny, sözünü eşidip, özi üçin ýañlandyrylan aýdymy diňläp, ene-atanyň ruhy has-da göterilýär.

“Owaz” radioýaýlymynda ene-atanyň uzak ýerlerdäki ogludyr gyzynyň doglan gününü gutlap, oguldur gyzynyň hem ene-atasynyň doglan gününü gutlap bir aýdym eşitdirilmegini haýyş edilip ýazylýan “hatlar” ýola goýuldy. Şeýle “hatlar” alys ýerler bilen aragatnaşygy gowulandyrmakda, ene-ata bilen perzentleriniň özara hormatyny, söýgüsini artdyrmakda uly ähmiýeti bardyr.

Okyjylar bilen gaýybana duşuşyk

Okyjylar bilen gaýybana duşuşyk halk hojalygynda, medeniýetde, ylymda aýratyn tapawutlanýanlar hakynda ýazylan materiallardan başlanýar. Mälim bolşy ýaly, metbugatda çap edilen materiallar, telewideniýede ýa radioda goýberilen gepleşikler arkaly tanyş bolýarlar. Okyjylar ýa diňleýjiler, teletomaşaçylar tanymal adamlar, olaryň iş tejribesi bilen tanyşýarlar. Ýa bolmasa olaryň iş tejribeleri barada has çuň hem anyk berilmegini haýyş edip, redaksiýa hat ýollaýarlar. Şeýlelik bilen, okyjylaryň öz gahrymanlary bilen gaýybana duşuşygy başlanýar. Şu meselede aýry-aýry adamlaryň metbugatda çap edilýän ýüzlenmesi-de mysal bolup biler. Ýüzlemne gazetde çap edilenden soň, okyjylar şol ýüzlenme barada öz pikirlerini ýazyp durýarlar. Gazet materiallarynyň üsti bilen, hatda şol adamyny ýüzbe-ýüz durup görmese-de, tanamasa-da gaýybana duşuşyk arkaly onuň terjimehalyny-da, iş tejribesini-de doly öwrenip bilýär.

Okyjylar bilen telefon arkaly söhbetdeşlik

Metbugatda indi köp wagtdan bári okyjylar bilen telefon arkaly söhbetdeşlik guralýar. Redaksiýanyň bölümlerinden haýsy hem bolsa bir işgär ýa-da ozalyndan bellenen adam hepdäniň mälim edilen gününde hem okyjylara ýetirilen telefon belgisinde oturýar. Okyjylar hem ozalyndan gazet üsti bilen habar berlen wagtda redaksiýa

jaň edýärler. Özlerini gyzyklandyrýan meseleler barada redaksiýa habar berýärler.

Telefon arkaly söhbetdeşligiň dowamlylygy ozalyndan çäklendirilmelidir hem-de kesgitlenmelidir. Eger mümkin bolsa telefon arkaly söhbetdeşligiň temasy-da öňünden kesgitlemse gowy bolardy. Sebäbi okyjy haýsy temadan gürrüň gozgajakdygyna göz ýetirip, oňa taýýarlykly barýar. Söhbetdeşligiň dowamynda gozgalan meseleler barada okyjylaryň teklipleri doly öwrenilmelidir hem-de ol teklipler gazet sahypasynda öz beýanyňy tapmalydyr.

Söhbetdeşlik redaksiýanyň mümkinçiligine, okyjylaryň islegine görä aýda 1-2 gezek geçirilip bilner. Söhbetdeşlik hakdaky material gazetiň ilkinji sahypalarynda ýerleşdirilýär. Redaksiýanyň orta atan sowalyna okyjylar gysgadan anyk jogap bermeli. Çünki söhbetdeşlige okyjy köp gatnaşsa, pikir näçe köp bolsa material şonça-da täsirli hem gyzykly bolýar.

Habar beriş serişdeleriniň tädirililigini ýokarlandyrmagyň esasy ugurlary

Habar beriş serişdeleriniň – gazet-žurnallaryň, teleradionyň çykyşlarynyň täsirililigini ýokarlandyrmagyň ýollary:

Birinji. Metbugat materiallarynyň, teleradio gepleşikleriniň täsirililigini ýokarlandyrmak ilkinji nobatda saýlap alnan tema bagly. Eger-de, tema aktual bolsa, döwrüň wajyp meselesini gozgaýan bolsa, onda ol okyjylar, diňleýjiler, teletoaşaçylar tarapyndan oňat garşylanýar.

Ikinji. Ýazylýan materiallaryň, efire göyberilýän gepleşikleriň hiline hem bagly. Materiallaryň hem gepleşikleriň hili, eýsem nämelere bagly. Ilkinji nobatda žurnalistleriň professional ussatlygyna, tejribesine bagly. Professional žurnalist materiallary hem gepleşikleri gysgadan çeper hem anyk ýazýar.

Üçünji. Materiallarda, gepleşiklerde peýdalanylýan faktlaryň hem sanlaryň, beýan edilýän wakalaryň anyk hem dogry görkezilmegi möhümdir.

Dörünji. Materiallaryň metbugatda dogry hem arassa çap edilmegi, gepleşikleriň öz wagtynda hem arassa görkezilmegi.

Bäşinji. Materaillaryň hem gepleşikleriň operativ berilmegi. Operativ materiallar hem gepleşikler olaryň täsirlilikini şonça-da artdyrýar.

Altynjy. Habar beriş serişdeleriniň täsirlilikini öwgüli materiallar-da artdyrýar. Sylanýan, abraýly adamlar, önde baryjy zähmet adamlary hakynda ýazylan materiallar, guralan gepleşikler täsirlilikini boýunça tapawutlanýar. Şeýle hem zähmet adamlarynyň hereketi, iş alyp barşy halkyň arasynda, birinjidenä, zähmet işjeňligini ýokarlandyrýar. Ikinjiden, şeýle adamlara bolan hormaty, ynamy, göreläni artdyrýar. Bularyň hemmesi birigip, materiallardaky, gepleşiklerdäki beýan edilýän esasy gahrymanlaryň mertebesini öňküdenem ýokaryk göterýär.

EDEBIÝATLAR

1. Gurbanguly Berdimuhamedow. Ösüşiniň täze belentliklerine tarap. Saýlanan eserler. 1-nji tom.- Aşgabat, 2008.
2. Gurbanguly Berdimuhamedow. Ösüşiniň täze belentliklerine tarap. Saýlanan eserler. 2-nji tom. – Aşgabat, 2009.
3. Барманкулов М. Журналистика для всех.- Алма-Ата, 1979.
4. Багиров Е. Основы телевизионный журналистики.- М., 1982.
5. Егоров В. Телевидение и зритель.- М., 1977.
6. Газетные жанры.- М., 1976.
7. Goçmyradow H. Ruhy gözelligiň aýnasy. – Aşgabat, 1994.
8. Goçmyradow H., Ýaýlymow G. Öwrüm- Aşgabat, 1997.
9. Ballyýew K., Goçmyradow H. Türkmenbaşy we türkmen metbugaty. – Aşgabat, 2000.
10. Goçmyradow H. Žurnalistikanyň žanrlary.- Aşgabat, 2010.
11. Средство массовой информации и пропаганды- М., 1984.
12. Справочник журналиста.- М., 1971.
13. Ylýasow K., Goçmyradow H. Döwrüň aýnasy.- Aşgabat, 1990.